

reviews reviews bogomtaler bogomtaler recensioner recensioner

”gruppen barn”) vigtig – og bestemt også relevant for forskning om andre brugergrupper.

I den empiriske del III beskrives dels børnenes perspektiv på deres by, dels arkitekternes perspektiv på børnene i byen.

Børnenes perspektiv er beskrevet med udgangspunkt i to kvarterer i Trondheim, hvor et antal børn er blevet ”fulgt i hælene” af forskeren. Børnene har desuden taget billeder fra deres kvarter og kommenteret dem. Særligt billederne med kommentarer har dannet udgangspunkt for undersøgelsens ønske om at forstå ”hva [det] er ... for forståelseshorisonter og diskurser som arkitekten og barna beretter om?”. En tolkning af børnenes forståelse af byen, som sættes overfor designernes forståelse af børnenes forståelse af byen i en konstruktion, der kunne minde om et spejlgalleri.

Det mest umiddelbart interessante er arkitekternes reaktioner på børnenes fotos – deres overraskelse over at børn tager billeder af ”voksne” motiver og ”arkitektur” – og deres forsøg på at ”bortforklare” børnenes valg og vurderinger som de kommer til udtryk i billederne – forsøg på begrebs- og følelsesmæssigt at

holde børnene indenfor barndommens domæner. De professionelle (Hanne Wilhjelm har interview’et planlæggere, arkitekter og landskabsarkitekter, og har delvis skelnet mellem disse tre kategorier i analysen) kan siges at hegne børnene ind gennem at opretholde delvis inaktuelle forestillinger om børns relationer til det fysiske miljø. Dels er der det nordiske natursyn, som begrænser børns handlingsrum til ”En barndom i det grønne”. Dels er der modernismen med sin sektorerende funktionsinddeling af byen, som begrænser børns rum til legepladser og institutioner. Hanne Wilhjelm’s forskning viser både at professionerne har svært ved at frigøre sig fra vante forestillinger, men også at børnene aldrig har forstået begrænsningerne.

Den første del af den empirisk beskrivelse – børnenes udsagn og fotos – efterlader læseren med en god fornemmelse af moderne norsk børneliv: et trygt og frit liv, men også et liv der er hængt op på en lang række interesser og pligter. En interessant iagttagelse er at kvartererne har bedre fritidstilbud for drenge end for piger – en iagttagelse som ikke senere følges op i studiet: Er der forskel på kønnenes opfattelser og muligheder i byen? Ej heller berøres det i interviews med arkitek-

Hanne Wilhjelm:
Barn og Omgivelser
– virkelighed med flere tolkninger.

Avhandling 8. Arkitektthøgskolen i Oslo – 2002.

Gertrud Jørgensen og Gunilla Lindholm

Civilarkitekt, dr. ark. Hanne Wilhjelm doktorerede i efteråret 2002 fra Arkitektthøgskolen i Oslo på afhandlingen *Barn og omgivelser – virkelighed med flere fortolkninger*.

Hanne Wilhjelm's afhandling tager fat om et nødvendigt og tiltrængt forskningsemne. Den har børns velfærd og livskvalitet for øje, og sigter på at skabe grundlag for at bygge bro mellem børns oplevelse og brug af deres bomiljø på den ene side, og på den anden side arkitekters faglige diskurs og praksis når det gælder planlægning og design for børn.

Afhandlingen er inspireret af og tildels udført som en del af det internationale forskningsprojekt "Growing up in Cities – del I og II", der i en række parallelle studier søgte at afdække børns holdninger, opfattelse og brug af det offentlige rum gennem kvalitative dataindsamlings- og analysemetoder. Hanne Wilhjelm har udbygget dette med et studie af arkitekters, landskabsarkitekter og planlæggeres holdninger og praksis omkring rum til børn, og af arkitekternes forståelse af børns opfattelse af deres omgivelser.

Afhandlingen er således på den ene side et professionsstudie, og på den anden side et hverdagslivsorienteret studie af mennesker i deres miljø. Hanne Wilhjelm holder til det sidste læseren i spændt forventning om, hvorvidt det lykkes at spænde over begge disse to tilgangsvinkler og konkludere på tværs af dem. Det gør det.

Mens studiet af børn i deres omgivelser ligger tæt op ad – og har inspireret – en række tilsvarende studier, der er gennemført i Norden i de senere år, er professionsstudiet af "os selv", de professionelles opfattelse af hvad der er godt for børn og hvordan børn oplever og tolker deres omgivelser, unikt.

Begge del-studier er nyskabende, såvel indholds-

mæssigt som metodisk. Derfor er undersøgelsen ikke endelig og autoritativ, men peger frem mod nye forskningsprojekter, og har som sagt allerede inspireret til videre studier, der forhåbentlig kommer endnu længere i afdækningen af problemfeltet: Børn – fysisk miljø – designere.

Afhandlingen er en stor sag, 275 sider, men let at finde rundt i, velskrevet og let læst. Den falder i fem hoveddele, hvori Hanne Wilhjelm behandler studiets forankring i tidligere forskning og teoridannelser, diskussion af undersøgelsens perspektiver og metoder, en præsentation af det empiriske materiale, en tematisk analyse af det empiriske materiale samt en afslutning, der peger frem mod ændrede praksiser og diskurser indenfor arkitektfaget.

I de indledende dele I og II gennemgås en række problemstillinger, teorisæt og begreber, som kommer meget vidt omkring. Det gør at afhandlingen er på sikker grund med hensyn til dens kontekst. Men det sker også at læseren mister orienteringen med hensyn til hvilke problemstillinger og begreber som er de vigtigste.

Påvisningen af at børn er stort set fraværende i byteorien er vigtig og interessant for videre forskning.

I Del II leverer Hanne Wilhjelm en særdeles grundig og reflekterende diskussion af egne forsknings- og dataindsamlingsmetoder. Det er et tænksomt afsnit, hvor der reflekteres over faldgruber i materialet og hvorfor det blev som det blev, mere end det er en egentlig redegørelse for analytiske strategier – en meget ærlig og fornuftig måde at gribe dokumentationen af et sådant eksplorativt studie an på. Der sker selvfølgelig udviklinger undervejs i processen, og det er fint med en "forskningsbiografi" frem for en glat strategisk redegørelse, der kan komme til at virke som en efterrationalisering. En indledende bekendelse til et hermeneutisk ståsted, følges af en diskussion af brugen af børn som informanter, hvor Hanne Wilhjelm særligt berører det modsætningsforhold, der eksisterer mellem at ville forstå verden "set med børnenes øjne", og at måtte beskrive og kategorisere viden på en måde, så den kan anvende i et forskningsperspektiv. Ligesådan er diskussionen af den måde forskeren kan interagere med børnene (vel vidende at hun aldrig kan blive en af

byggda i den artikulerade delen av vår kultur. Tyvärr är många arkitekter omedvetna eller likgiltiga inför den fjärde åskådningsformen, arkitekturens språk (dess diskurs¹). Än värre är att många forskare tror att man kan ta arkitekturspråket för givet, som ett neutralt och oproblematiskt medium för teori- och bokproduktion.

Så är inte fallet! Tvärtom, arkitekturspråket är – som alla språk – något djupt problematiskt och borde därför ses som arkitekturforskningens utgångspunkt. Detta är inte en ny insikt – tvärtom, de stora arkitekturteoretikerna både nu och förr är olika i nästan allting, men intresset för samspelet mellan arkitekturens språk och arkitekternas tänkande har de gemensamt.

Vad är arkitekturspråket, egentligen?

Till att börja med: Vad är arkitekturspråket för slags språk? Det är uppenbart något slags specialspråk, som i likhet med andra liknande språk förutsätter ett allmänspråk² – det är dock inte ett fackspråk³ därför att dess vokabulär saknar facktermer och domineras av ler och andra sätt att konkretisera idéer är inte konstigt – ett språk omfattar inte bara ord och satser, utan också bilder och gester.

Words and Buildings är ett utmärkt tillskott till denna tradition av metakommunikation – med syftet att problematisera inte bara arkitekturen utan också det språk som används för att tala, skriva, rita och tänka om arkitektur. Han är för rätt person för att skriva en sådan här bok, eftersom han är en arkitekturhistoriker (på Bartlett, University College) av det numera vanliga slag som ser idé- och mentalitetshistoria som en lika viktig stödvetenskap som konsthistorien, något som även visar sig i hans 1986 utkomna *Objects of Desire. Design and Society since 1750*. För närvarande forskar han om materialens ikonografi⁷, särskilt betongmaterialen.

Ämnesavgränsning: modernismens språk

Words and Buildings har språksociologiska utgångspunkter i det att den handlar om språket som det medium genom vilket arkitekturen tas emot av samhället, och om hur arkitekturens språk påverkar och påverkas av samhället, samt om hur det förändras – ett högintrassant uppslag eftersom all arkitektur har en kontext i språket – det är via språket som det enskilda verket bedöms, och det är via språket som arkitekturkunnandet

metaforer⁴.

Egentligen är arkitekturspråket ett gruppsspråk⁵. Att lära sig det rådande arkitekturspråket är ett sätt för unga arkitekter att bli socialiserade in i professionen, och ett sätt att utmana äldre, mer etablerade grupper, t ex med ett hyperurbant språkbruk⁶.

Redan de gamla grekerna gjorde skillnad på det teoretiska i att klassificera något genom att se vad det är, och det praktiska i att se orsaken till något och att handla enligt denna kunskap. Numera innebär dock distinktionen att teoretikerns teoretiserande ses som det som skapar de teorier och begrepp som praktikern praktiserar, men också att praktikerns tysta kunskap ses som någonting som kan och bör artikuleras (Ferré 1988).

Alltsedan Viollet-le-Ducs *Dictionnaire Raisonné* är en av arkitekturteorins huvuduppgifter är att klargöra, precisera och utveckla de begrepp som arkitekturens praktiker och teoretiker behöver för att kunna tänka, tala, rita och utforma arkitektur. Att detta tänkande till stor del är visuellt och tar stöd i bilder, ritningar, modellbyggs upp, som en repertoar av byggnadsverk att jämföra det för tillfället aktuella verket med.

Boken har två delar. En första del om sex kapitel om modernismens språk, språket och ritningen, skillnader (t ex gender), metaforer, arkitektur och vetenskap, och om arkitekturens sociala dimension. Och en andra del med en utförlig begreppshistoria om nyckelorden i modernismens kritiska diskurs, med ett kapitel per begrepp (karaktär, kontext, design, flexibilitet, form, formal, funktion, historia, minne, natur, ordning, enkelhet, rum, struktur, transparens, sanning, typ, brukare – och som visar att modernismens nyckeltermer har en påtaglig schibboletfunktion⁸). Andra viktiga begrepp, som plats eller materialitet inordnas i texten under de andra nyckelbegreppen.

Den första delen handlar således om språkets funktioner för arkitekturen – vad man kan utträta med detta språk, och om de fall då språket sviker eller leder fel. Här gör Forty sin ämnesavgränsning, till enbart det språk som är specifikt för modernismen, ett språk som dels karakteriseras av sin dominans på arkitekturscenen, dels av att det lämnar det föregående, klassicistiska språkets inriktning mot beskrivning och konkretion

terne, men det kunne være en interessant udvikling af et videre studie.

Arkitekterne er udvalgt – og bliver interviewet – på en helt anden måde end børnene. Hanne Wilhjelm får gennem interviews tydeliggjort hvordan de voksne, professionelle tænker anderledes end børnene: hvor børnene tænker konkret og i brugstermer, tænker fagfolkene i kategorier, normer og mulighed for at få gennemført sine ideer overfor en bygherre. Der er først i del IV at trådene i afhandlingen for alvor samles – det er her spændingen skal udløses om Hanne Wilhjelm har formået at bygge broen over sit materiale ”på ene siden barnas hverdagsliv... på den anden siden arkitekternes refleksjoner...”.

Hun gør det gennem en tematiseret gennemgang af børn og arkitekters forhold til arkitektur, legepladser, trafik samt ”det grønne miljø” belyst ved arkitekternes kommentarer til børns egne, kommenterede fotos.

Fagfolkene er forbavsede over de mange billeder af og overvejelser over arkitektur og arkitektonisk kvalitet, som børnene præsenterer. Ikke mindst er de forbavsede over de ”tomme, øde og kedelige” steder som børnene synes at sætte pris på. Men det er også i denne situation, at Hanne Wilhjelm på en unik måde har fanget fagfolkenes evne til refleksion og revurdering af deres egne holdninger. (Det ville være meget interessant i et opfølgende studie at se hvor stærke de oprindelige tankestrukturer er – om en øget viden om børns opfattelser har kraft til at bryde igennem).

Den mest overbevisende del er temaet om legepladsen, der sætter det forhold på spidsen at børn oplever byen holistisk, mens voksne planlægger særlige rum – reserverer – til børn i form af legepladser. Og det er måske også det tema der optager Hanne Wilhjelm mest – i hvert fald er det dét, hun afslutter sin afhandling med.

Del V søger at se ud i fremtiden og vurdere nytten af projektet og den viden det har produceret. Med den karakter afhandlingen har, må det accepteres at den først og fremmest er en øjenåbner, snarere end den giver konkrete resultater i form af handlingsanvisninger. Hanne Wilhjelm peger selv på at selve interviewsituationen med arkitekterne har ændret i hvert fald disse få

fagfolks indstilling til planlægning for børn.

Afhandlingen er interessant, både i kraft af sit faglige tema og resultater og i kraft af sin omfattende og nytænkende måde at gennemføre et forskningsprojekt på. Unge forskere og doktorandstuderende kunne have stor nytte af at læse metodegennemgangen som inspiration til en kritisk reflekterende over egne undersøgelser.

Praktikere der interesserer sig for børn og byplanlægning bør finde afhandlingen interessant, men vil måske også finde den lidt for omstændelig. Skal den nå denne målgruppe, vil det kræve at Hanne Wilhjelm også skriver for et bredere publikum. Stoffet er tilstrækkeligt interessant til at hun bør gøre det.

Gertrud Jørgensen, Arkitekt, ph.d. er forskningschef i afdelingen for By- og Landskabsstudier, Center for Skov, Landskab og Planlægning, KVL.

Gunilla Lindholm, Landskapsarkitekt, AgrD er lektor ved Institutionen för Landskapsplanering, SLU, Alnarp.

Adrian Forty:

Words and Buildings

– A Vocabulary of Modern Architecture

Thames & Hudson, London, UK, 2000, ISBN 0-500-34172-9

Recension av Jerker Lundequist

Gileaditerna spärrade vadställena över Jordan för efraimiterna, och när någon av de flyende efraimiterna ville gå över floden frågade gileaditerna: ”Är du efraimit?” Om han svarade nej sade de: ”Säg shibbolet!” Om han då sade ”shibbolet”, därför att han inte kunde uttala ordet rätt, grep de honom och högg ner honom vid vadstället. Vid detta tillfälle stupade 42 000 efraimiter.

Domarboken 12:5, 12:6

Arkitekturen har fyra åskådningsformer, (i) byggnaden givetvis, (ii) och från renässansens genombrott de ritningar, modeller och skisser som gjort byggnaden möjlig att bygga, (iii) de foton, filmer och andra bilder som representerar byggnaden på utställningar, i artiklar och böcker, samt (iv) den kontext av talat eller skrivet språk som (tillsammans med bilderna) infogar det

tik, om konsten som föremål för ett intresselöst betraktande.

Det var först under efterkrigstiden som Mumford och Alexander lyckades etablera begrepp som grannskap¹³ (= social och rumslig gemenskap), urbanitet (stadsmässighet i både social och rumslig mening), mönster (socialt, kulturellt och rumsligt) i modernismens diskurs. Även om funktionalismen gällde just arkitekturens sociala aspekter, så märks detta inte i dess språk, som fortfarande inte erbjuder en rimligt effektiv vokabulär (begreppet "user", brukare, hör hemma i ergonomi och blir märkligt vagt och svåränvänt i en arkitekturdiskurs). Forty pekar dock på en möjlig väg framåt, via Hilliers *The Social Logic of Space*, som erbjuder det första systematiska försöket att förena den sociala diskursen med den arkitektoniska.

Arton nyckelterm

Den andra delen av boken presenterar 18 utförligt kommenterade uppslagsord i alfabetisk ordning. Varje nyckelord härleds historiskt och dess viktigaste innebörder ges deskriptiva definitioner, som jämförs inbördes – tanken är att vid en jämförelse av A och B så ökar vår kunskap om både A och B.

Det första nyckelordet är karaktär, med tre olika betydelser: (i) Som uttryck för vad en byggnad faktiskt är – att en kyrka är en kyrka, och inte en bensinstation, en skola är en skola och inte en fabrik. (ii) Som uttryck för byggnadens och dess brukares tillhörighet till sin plats, med Norberg-Schulz som referens. (iii) Som den stämning som karakteriserar en viss byggnad eller plats, med referens till Whateleys trädgårdskonst. Regionala och nationella traditioner bör enligt Forty ses som aspekter på platsbegreppet.

Karaktär har anor från 1700-talet, till skillnad från kontext som kom först på 1950-talet. Ändå är termerna överlappande – kontext står dels för platsens historia (att nybyggnaden bör samspela med den historiskt givna omgivningen, så som Rogers förfäktar i Casabella), dels den mer formala anpassningen till angränsande byggnader, i Colin Rows mening, dels den kontext av krav och restriktioner som all design bör utgå från, enligt Christopher Alexander i *Notes*. Kontexten kan också vara ett ämne för konflikt, som i Koolhaas: "fuck

context".

Forty lyfter fram tre termer som helt centrala för modernismen – rum, form och design, space, form och design. Att design har denna roll beror på att design sedan tidigt 1900-tal fått stå för den kunskap som lärs ut på de arkitektur- och designskolor som då grundades i hela Europa som ersättning för det föråldrade lärlingssystemet. Design är således både ett verb, formgivning, ett substantiv, formlära, eller koncept (den idé som uttrycks), och (bland ingenjörer) som verben konstruktion, produktbestämning och produktutformning. Detta fångar dock bara några av begreppets många aspekter, något som gör att det är klokt att behålla termen design oöversatt. Design har således flera betydelser: (i) Som de teckningar eller ritningar som arkitekter, ingenjörer och formgivare upprättar, med instruktioner om hur en viss produkt (en byggnad) skall tillverkas och utformas. (ii) Som en visualisering av ett av de begrepp som konstituerar arkitektens (ingenjörens, formgivarens) tänkande, vilket Vasari uttryckte redan 1568: att design är "ingenting annat än det visuella uttrycket för det begrepp som man har i sitt intellekt". (iii) Som synonym till termen komposition. (iv) Som det arbete som frambringar form, som Louis Kahn uttryckte det. (v) Som en lära att undervisa i på akademier och högskolor. (vi) Som ett virtuellt värde ("added value"), som ger byggnader, bilar och konsumtionsvaror ett immateriellt värde (som gör att BMW säljer bättre än Volvo).

Begreppet flexibilitet hade stor betydelse på 1950- och 60-talen: (i) Som generalitet kombinerat med övertyga, så att oförutsedda funktioner och verksamheter skulle kunna inrymmas. (ii) Som flexibilitet genom flyttbara väggar, flyttbar utrustning osv. (iii) Som politisk strategi, främst via Lefebvres begrepp appropriation (som syftar på medborgarnas möjlighet att fritt förfoga över sin stad).

Begreppet form är centralt för modernismen, men också notoriskt svårgripbart – därför att det är oupplösligen förenat med innehåll (idé, funktion, syfte) och materia. Form står för både tingets skepnad (utformning) och gestalt (uttrycksfull form). Avgörande är också om den är organisk (skapad av naturen) eller formgiven (ett resultat av vad Wölfflin kallar mänsk-

för analys och abstraktion – modernisterna försöker s a s se förbi träden och ser då bara skogen. En viktig del av modernismens språk är också dialektiken mellan sinnesupplevelsen (perceptionen – det man ser, hör och känner), och intellektet (kognitionen – det man vet, tänker och minns).

Ett exempel på det modernistiska språkets neutralistiska könlöshet är dess ovilja att använda det äldre arkitekturspråkets ofta förekommande dikotomi av manligt och kvinnligt, som redan Vitruvius använde när han delade in de klassiska ordningarna i doriskt (manligt), joniskt (kvinnligt) och korintiskt (jungfruligt). Under renässansen utökades detta till att gälla byggnadens helhet, så att det manliga stod för en arkitektur som var kraftfull, målinriktad, enkel och muskulös, medan det kvinnliga var vekt, komplicerat, undflyende och graciöst, något som på 1800-talet kom att innebära att den stora arkitekturen alltid var manlig – detta eftersom man såg det tektoniska⁹, kraftspelet i murar, pelare och valv som det centrala i arkitekturen; det synliga muskelspelet i byggnaden motsvarade den vältränade manskroppen, och blev den norm som det feminina inte kunde mäta sig med, antingen den uttrycktes i det byggda eller i kvinnokroppen. Det var först när 1930-talets modernister började äcklas av den fascistiska estetikens homoerotiska mansideal som dikotomin manligt – kvinnligt försvann ur det modernistiska språket, eller, som Forty antyder, det manliga tog över helt. I varje fall är det slående att modernismens nyckeltermen – som form och struktur – saknar motsatser. (Vad är motsatsen till form? Formlöshet? Vad är motsatsen till struktur? Strukturlöshet?)

Språket självt är en flitig leverantör av metaforer till arkitekturspråket, och den vanligaste av alla är arkitekturen som ett språk, i sex varianter: (i) Som argument mot idén att arkitektoniskt skapande har med innovationer att göra – man uppfinner inte en ny arkitektur, lika litet som man konstruerar ett nytt språk; den nyskapande poesin förutsätter inte ett nytt språk, eller en ny arkitektur. (ii) För att förklara vad det är som gör arkitektur till konst – att poesin och dramat, liksom arkitekturen, är en fråga om stil och sammanhang. (iii) För att hävda att arkitekturen, liksom språket, har uppkommit naturligt ur människans utveckling – det behövs ingen

teori om ursprunget, varken för språket eller arkitekturen. (iv) För att kunna tala om arkitekturen som medium för kommunikation, som när Victor Hugo talar om den gotiska katedralen som den sannaste berättelsen för medeltidens människor om deras egen tid, en idé som också Ruskin och Morris tog upp – och som senare återkommer i Venturis m fl Learning from Las Vegas, där den folkliga kommersialismens arkitektur ses som en sannare berättelse om livet i USA än den sterila modernismen; "less is a bore". (v) För att kunna tala om arkitekturens grammatik, som regler att lära sig – en idé som följt med från Durands 1800-tal till vår tids Christopher Alexander, Francis Ching och Bill Mitchell. (vi) Samt de många semiotiska¹⁰ och strukturalistiska¹¹ tillämpningarna inom arkitekturen.

En annan flitig leverantör av metaforer till modernismen är naturvetenskapen, något som Forty menar är en paradox: det var först när arkitekturen inte längre var en vetenskap – från slutet på 1800-talet – men ändå villeses som en vetenskap, som det blev möjligt att skapa de metaforer som är typiska för modernismen¹² – som funktion (med rötter i både matematiken och biologin). Idén att arkitektur främst är rumsgestaltning (= gestaltad rörelse i rummet) är typisk för modernismen, men är bara en metafor av biologins grundprincip – att blodets och lymfans rörelser i kroppen garanterar dess liv.

Däremot har den sociala sfären inte lyckats påverka modernismens vokabulär i nämnvärd utsträckning, något som är egendomligt med tanke på modernisternas påtagliga sociala ambitioner. Dessa ambitioner kom dock sent; enligt Forty inte förrän i 1920-talets Tyskland, då begreppen Sachlichkeit (saklighet), Zweckmässigkeit (målmedvetenhet) och Brauchbarkeit (brukbarhet) lyftes fram av Muthesius och Taut för att markera arkitekturens sociala innehåll.

Även på 1800-talet talades om byggandets sociala aspekter, men bara om arbetskraftens mobilisering för de nya möjligheter som industrisamhället erbjöd, ett synsätt som delas av Ruskin, Viollet-le-Duc och Semper, över Morris, fram till Le Corbusiers manifest "Byggande eller revolution" i Mot en ny arkitektur. Orsaken till denna märkliga avgränsning till enbart arkitekturens tektoniska kvaliteter kom, enligt Forty, ur Kants estetik och dess strikta skillnad mellan tingets nytta och este-

ning i kaos, främst stadens behov av både ordning och utveckling. 1920–60 var ordningen det centrala för så olika arkitekter som Le Corbusier, Mies van der Rohe, J. Robert Smithson, Christopher Alexander och Kevin Lynch. Även Venturis *Complexity and Contradiction* och Tschumis *Manhattan Transcripts* betonar ordningen, men angrep den tidigare generationen för dess reduktion av ordningens komplexitet. Det är först under de senaste decennierna som begreppet ordning inte längre diskuteras, något som Forty menar beror på att begreppet har blivit för svårt för arkitekterna. Uppgiften är fortfarande att producera rumslig och symbolisk ordning, skriver Forty, men denna uppgift är idag en bara del av ett oerhört stort samhälleligt åtagande där arkitekterna har en perifer roll inom det som förr var deras huvudfråga.

Det enkla och helgjutna var viktigt för högmodernismen, något som uttrycks i Mies van der Rohes "Less is more". Tanken om det enkla hade två källor: (i) Herman Muthesius *sachlichkeit* (det vardagligt enkla), (ii) Henry Fords produktionsfilosofi – standardisering, mekanisering, långa serier och massmarknad. Längre bak i tiden hittar Forty ännu fyra källor: (iii) Laugiers kritik av rokokons överlastade dekoration, Winckelmanns idéer om (iv) det enkla som det karakteristiska för all stor konst, och (v) om enkelheten som det karakteristiska för en stils mogna stadium, och (vi) Durands krav på återhållsamhet i arkitekturens uttryck. Forty avslutar dock med att påpeka att det enkla nog har mest med ursprunglighet att göra.

Rummet är modernismens mest omhuldade begrepp, något som är märkligt eftersom det togs i bruk av arkitekterna först på 1920-talet. Ännu en komplikation är att det uppkom inom tysk filosofi, som *raum*, ett ord som det är omöjligt att göra rättvisa med engelskans *space*. Som begreppets viktigaste upphovsmän nämner Forty (i) Kant, vars rumsbegrepp är en existentiell kategori (människan indelar världen rumsligt därför att hon måste), (ii) Semper, som var den förste som såg rummet är arkitekturens kärna. Med Camillo Sitte etablerades sedan idén om stadsbyggnad som rumsgestaltning. I Kants efterföljd etablerades en åtskillnad mellan det fysiska rummet och det upplevda rummet (som rörelse i rummet).

Rumsbegreppet fick sin centrala roll för modernismen stadfäst av två böcker: Moholy-Nagys *The new vision* (1930, det tyska originalet kom 1929, *Von Material zu Architektur*) och Giedions *Space, Time and Architecture* (1940). Det har också ifrågasatts, (i) av Heidegger, vars platsbegrepp t ex Norberg-Schulz har satt i rumsbegreppets ställe därför att begreppet plats bättre fångar upp att platsens ursprung och historia också är dess människors, (ii) av Lefebvres *La production de l'espace* är en kritik av modernismens alienerande rumsbegrepp, genom att visa att rummets gestaltning och planering ingalunda är politiskt och ekonomiskt neutral. Arkitekterna står alltid i maktens tjänst, menar Lefebvre, och det är hyckleri att förneka detta.

Struktur är ett av modernismens viktigaste, men mest svårfångade begrepp. Det lanserades av Viollet-le-Duc som begrepp för byggnadens *stomme* – i avsikt att hitta en ersättning för det tidigare dominerande konstruktion, med dess irriterande oklarhet om det rör ett faktiskt byggande, eller dettas resultat, det byggda – han ville ha ett begrepp som även omfattade det abstrakta tänkandet, dvs de beräkningar och kalkyler som är byggandets förutsättning, och lånade därför in det strukturbegrepp som utvecklats inom dåtidens biologi, där det användes för att förklara hur en organism, givet en viss komplexitet, kan uppvisa liv. Arkitekturens struktur är en metafor – något som ger problem när folk glömt bort dess ursprung och syfte.

Begreppsförvirringen blev inte mindre på 1900-talet då det är lingvistik och semiotik som återopades som teoretisk grund för strukturtänkandet. Dock har begreppet gjort nytta inom arkitekturanalysen, där det står för det mönster genom vilken man kan förstå exempelvis samspelet mellan ett samhälles sociala och rumsliga strukturer.

Men, trots strukturbegreppets oklarheter kan arkitekturen inte klara sig utan det – eftersom all arkitektur har en bärande *stomme* och flera system för teknisk service (vatten, värme, ljus) och arkitektur är de facto en social företeelse vars olika strukturer inverkar på varandra.

Begreppet transparens är fundamentalt för den glasarkitektur som växte fram på 90-talet. Ursprungligen kom detta begrepp från den äldre optiken och

lig formvilja). Typisk för modernismen är också tanken att det specifika för arkitekturen är dess rumsgestaltning – det är rummet som utformas – utformningen av den rumsavgränsande materia är bara ett medel.

Formbegreppet är således så mångtydigt att det egentligen är oanvändbart, något som i än högre grad gäller begreppet formal (formalistisk), detta eftersom ren form inte kan existera; ett objekt eller ett ting har form och massa (en artefakt har dessutom ett syfte). Men, det var just formbegreppets mångtydighet som gjorde det retoriskt värdefullt för modernisterna.

Funktionalismen sägs ha varit en dominerande strömning inom modernismen, något som Forty ifrågasätter. Tvärtom, det ursprungligen biologiska begreppet funktion användes på 1800-talet enbart för den tektoniska strukturen, för att peka på delens funktion för strukturens helhet. Även om Viollet-le-Duc framhävde programmets betydelse för byggandet uttrycktes detta inte i funktioner. Louis Sullivans "Form Follows Function" uttryckte inte heller några funktionalistiska idéer, utan ville i Goethes efterföljd framhäva det organiska framväxandet av den goda formen. Någon mekanistisk tro på att en analyserad funktion med automatik ger god form fanns inte hos modernisterna, utan är en skapelse av 1970-talets modernistkritiker, typ Rossi, Lefebvre och Baudrillard.

Arkitekturens relation till historien är också mångtydig. Under 1800-talet sågs dess historiska dimension på två sätt: dels som en kunskapskälla ur vilken man kunde hämta förebilder och stilar, dels som en plikt att skapa en arkitektur som kunde vittna för framtiden om epokens anda och villkor. Delvis influerade av Nietzsche kom högmodernisterna, som CIAM¹⁴, att ta avstånd från allt historiskt inflytande på arkitekturen, och kräva en ahistorisk arkitektur, vilket dock är självmotsägande eftersom man också ville en arkitektur som skulle uttrycka sin egen tids anda. Det var Rogers i Casabella, Rossi i *Architettura della Città* och Venturi i *Complexity and Contradiction* som upplöste denna motsägelse genom att på nytt kräva respekt för arkitekturens historiska dimension, dock med ännu en självmotsägelse – eftersom de inte förstod att det sena 1900-talets historievetenskap var totalt annorlunda jämfört med 1800-talets föregivet exakta faktaveten-

skap. Numera ser historikerna på sin vetenskap som något som skapas i nuet och måste skrivas på nytt av varje generation, trots att den handlar om företeelser i det förgångna. Forty nämner Daniel Libeskind som en av de få nutida arkitekter som lyckats förstå och tillämpa denna nya historieuppfattning – och som därmed lämnat postmodernismens banala historiesyn bakom sig.

Historiebegreppets nära släkting – minnet – har en påtaglig koppling till arkitekturen via alla de minnesmärken och monument över bemärkta händelser och personer som finns. En särskild plats intas av den medeltida mnemoniken (minneskonsten) som använde virtuella slott och kyrkor som organiserande princip för minnet (se Francis Yates bok *The Art of Memory*). Det var dock först på 1700-talet som minnet gavs plats, främst inom trädgårdskonsten, t ex av Whately i hans *Observations on Modern Gardening*, genom att ställa fram scenerier som skulle tala till både människans fantasi och minne. Under 1800-talet kom sedan minnet och historien att kopplas ihop, men de kom båda att förnekas av 1900-talets modernism. Det var Aldo Rossi och Ernesto Rogers som lyckades återinföra begreppen historia och kollektivt minne i den arkitektoniska diskursen. 1975 kom också Colin Rows och Fred Koettners *Collage City* som förespråkade en syn på staden som en växelverkan mellan både framtidens och minnets teater. Forty menar dock att vår tids arkitekturteoretiker är otillåtligen ytliga i sin användning av begreppen historia och minne – därför att de nonchalerar den rika teoriutveckling kring de två begreppen som finns utanför arkitekturteorin.

Ända sedan Vitruvius har man försökt förstå arkitektur via naturen, fram till 1800-talet då man började utveckla ett begrepp för det konstgjorda – artefakten – med en bas i Goethes idé om konsten som den andra naturen. Semper var dock den förste som utvecklade en teori om arkitekturen som konstgjord, som grundad på arbete, inte natur.

Ordning är det begrepp som betytt mest under hela tiden från Vitruvius och fram till vår tid: (i) som sättet på vilket delarna ordnas till helheten, (ii) som det sätt på vilket varje del ges sin rätta plats i helheten (främst den sociala rangordningen), (iii) som sättet att skapa ord-

obligatorisk läsning för alla med ett ens rudimentärt intresse för arkitekturteori, detta trots att texten egentligen är mycket deprimerande – enligt Forty är det inte mycket som utträttats inom arkitekturteorin sedan Viollet-le-Duc, Ruskin och Semper lade den teoretiska grunden för modernismen. Och fortfarande återstår det mesta att göra, eftersom arkitekturens språk är en kökenmödding av utslitna metaforer, vars ursprungliga innebörd glömts bort, eller (medvetet?) missförstått. Tyvärr verkar det som om många forskare inte ens vill veta hur ineffektivt deras viktigaste redskap – språket – faktiskt är. Men faktum kvarstår, att arkitekturforskningens mest centrala uppgift, nu och långt framöver, är att utveckla och precisera de begrepp och termer som behövs. Vart och ett av Fortys 18 kapitel om modernismens 18 nyckeltermen utgör ett utmärkt program för åtskilliga avhandlingar.

Noter

1. Med diskurs (av latinets *discursus*, samtal, springa hit och dit) menas en helhet av idéer och föreställningar som hålls samman av sitt ämne. Mest känt är Foucaults diskursbegrepp som står för ett regelstyrt kunskapssökande via en kontinuerlig debatt. Sedan det postmoderna genombrottet på 1980-talet står diskurs för att av nästan hela människans verklighetsuppfattning styrs av de diskurser som dominerar hennes samtid. Om kommunikationen mellan människor brister beror det på att de inte agerar inom samma diskurs (Jeanette Emt, Gunnar Eriksson, NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=154318).
2. Ett allmänspråk talas och skrives av en språkgemenskap och undviker dialekt och facktermer (NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=0760539).
3. Ett fackspråk används av specialister på ett visst område. Dess viktigaste del är dess vokabulär av facktermer (NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=0146066).
4. En metafor (av grekiskans *metaphora*, överföring, bortförande) är ett något oegentligt användande av ett ord i ett annats ställe, ofta i ett bildligt uttryck ("natten är dagens mor"). Inom psykoanalysen, efter Lacan, är en metafor en förtätning, där egentligen olika företeelser förts samman till en helhet (Ingemar Algulin, Per Magnus Johansson, Ulf Teleman, NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=254971).
5. Ett gruppspråk är en social grupps särskilda språk, som exempelvis tonårsslang, och används för att konstituera gruppen som grupp (NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=186585).
6. Hyperurbanism är en benämning på språkdrag som karaktäriseras av att en talare försöker tala hyperkorrekt (NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=207325).
7. Ikonografi är en konstvetenskaplig tolkningsmetod, som i Panofskis efterföljd tolkar konstverket mot dess kontext, dvs i dess historiska, kulturella och sociala sammanhang.
8. Med schibbolet (av hebreiskans *shibbolet*, ax, ström) menas en språklig detalj som används för att avslöja om man tillhör en viss grupp eller rörelse, som t ex modernismen (man är "inne"), eller inte ("ute"). Efraimiterna dödade helt trankilt alla som inte kunde uttala schibbolet korrekt. Modernisterna nöjde sig med att konkurrera ut de arkitekter som inte kunde använda modernismens språk på ett korrekt sätt. Inom språkvetenskapen står schibboletfunktion för de språkliga skillnader som definierar social tillhörighet, typ Rinkebysvenska. (Bengt Nordberg m fl, NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_sect_id=301868).
9. Tektonik är en del av geologin och behandlar jordskorpans strukturer och de krafter som frambringat dem (Bengt Loberg, NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=325481). I arkitekturen användes begreppet redan av de gamla grekerna (tektontos, byggnation, av tektan, snickare, byggmästare). Hos Kenneth Frampton står begreppet för arkitekturens materialitet, främst dess kraftspel.
10. Semiotik (grekiskans *semeion*, tecken) är läran om språkliga och icke-språkliga tecken, t ex inom arkitekturen (Göran Sonesson, NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=303335).
11. Inom arkitekturen uppkom strukturalismen på 1950-talet som en riktning som betonade byggnadsdelarnas hållbarhet och tekniska och funktionella livslängd, och ville ha en uppdelning där den bärande stommen, med lång livslängd, skulle skiljas från installationer, inredning och utrustning med kort livslängd, för att underlätta åtkomlighet och underhåll. Man eftersträvade generalitet och flexibilitet, och varnade för en kortsiktig anpassning av byggnaden till dess föränderliga verksamheter. Man ansåg sig också ha en lösning på den stora skalans problematik. Kända namn är Kenzo Tange och Habraaken, i Sverige Coordinator. Kopplingen till strukturalismen som kulturteori består i att man har gjort en metafor av den antisubjektivistiska strukturalism som utvecklats inom litteraturteori, feminism, antropologi samt lingvistik (Claes Caldenby, Thomas Brante, Louise Vinge, Jan Ovesen, Jan-Öjvind Swahn, NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=317139).
12. Alberto Pérez-Gomez visar i *Architecture and the Crisis of Modern Science* att arkitekturen inte kom att begrepps-

stod för den genomskinlighet för ljus som är typiskt för ett visst material¹⁵. Inom glaskonsten används transparens för att ange att ljusets strålar inte bara tränger genom föremål av glas, utan också laddar glaset med luminiscens – med mening. I modern arkitektur fick begreppet transparens sitt genombrott under modernismens 1930-tal, med tre innebörder: (i) Transparens som genomsynlighet, ett sätt att utnyttja den av modern teknik givna bärande stommen av pelare och icke bärande ytterväggar med fönsterband för att lösa upp skillnaden mellan ute och inne. (ii) Transparens som samtidig upplevelse av flera rumsligheter, en estetik som man hämtade från Braques och Picassos kubism, och som gjordes möjlig av de stora glaspartier som både är byggnadens yttre skinn och skapar dess inre rum, så att det faktiska rummet och det virtuella kompletterar varandra. (iii) Transparens som tingets mening, ett synsätt som Forty hämtar ur Susan Sontags bok *Against Interpretation*: "Idag är transparens det högsta, mest frigörande värdet i konsten – och i konstkritiken. Transparens innebär att vi upplever det ljus som tinget själv utstrålar (dess luminiscens¹⁶), att tingen får vara det de är". Det goda konstverket är självlysande.

Sanning har varit en nyckelterm inom arkitekturen från Vitruvius fram till det postmoderna ifrågasättandet, därför att sanning och skönhet i Aristoteles efterföljd har setts som i princip samma sak. Under 1700- och 1800-talen utkristalliserades de tre betydelser som fortfarande gäller: (i) Uttryckets sanning (det äkta uttrycket för byggnadens mening, ibland avgränsat till enbart uttrycket för upphovsmännens intentioner), (ii) Strukturens sanning (att byggnadens bärande stomme och övriga system skall framgå av byggnadens utformning), (iii) Den historiska sanningen (att byggnadens skall ge uttryck för sin tids anda, sin epok).

Den postmoderna kritiken har anförts av Tschumi och Eisenman, med stöd av filosofer som Derrida och Baudrillard, med argumentet att arkitekturupplevelsen är dels så individuell, dels så mångtydig, att idén om en entydig sanning blir absurd (om en individs upplevelse är sann, vad är då de andra individernas upplevelser?). Som försvarare av det konstnärliga sanningsbegreppet har framträtt Dalibor Vesely och Alberto Pérez-Gomez, med argumentet att konstens sanning gäller före-

teelser som inte är nåbara för vetenskapen.

Typbegreppet har använts inom arkitekturen sedan antiken för att indela byggnader dels efter användning (kyrka, skola, sjukhus, bostad), dels morfologiskt (ofta med både morfologi och användning, som hallkyrka, centralkyrka). I modern tid kom typbegreppet att kopplas av främst Deutsche Werkbund¹⁷ till behovet av en genomtänkt standardisering av industrins produkter. Det var dock först på 1960-talet som typbegreppet via Ernesto Rogers Casabella, Saverio Muratori och Aldo Rossi kom att utvecklas till en teori om relationerna mellan staden, dess byggnadstyper, och dess stabila mönster av gator, torg och parker. Senare har Vidler, Colquhoun, Norberg-Schulz och Porphyros vidareutveckla detta till teorier om arkitekturens mening, där givna former (typer) ger mening åt den nya arkitekturen, analogt med hur språkets givna former av ord, begrepp och texter ger mening åt den nya litteraturen.

Brukaren ("the user") och hans behov ("user needs") är ett sent tillskott till arkitekternas vokabulär. Under 1960- och 70-talen var begreppet oerhört framgångsrikt, bland annat som utgångspunkt för forskning, därför att man trodde att en kartläggning av brukarens aktiviteter och behov skulle kunna ge ett underlag för en reellt funktionell arkitektur. Problemet var att begreppet är en byråkratisk abstraktion som suddar ut skillnaden mellan behov och värden, och som abstraherar bort alla konflikter och intresseskillnader mellan olika brukargrupper, något som främst Lefebvre påpekade i *La production de l'espace*. Lefebvre ville emellertid inte avskaffa begreppet brukare, utan ville bekämpa dess alienerande inverkan genom att ge det en emancipatorisk innebörd, där brukaren tar makten över sin egen livsmiljö. Under 80-talet reducerades brukaren till en informationskälla – användaren – med kunskap om de verksamheter som skulle äga rum i de byggnader som planerades, men under 90-talet återkom brukaren (delvis) som Den Andre i en etiskt grundad dialog med arkitekten.

Avslutningsvis

Words and Buildings är en av de mest väsentliga arkitekturböcker som kommit på länge. Särskilt dess andra del, med modernismens 18 nyckeltermer, borde vara

- Koolhaas, R, Mau, B, S.M.L.XL., 010 Publishers, Netherlands 1995
- Laugier, MA, *Essay sur l'Architecture*, (1753), Paris 1755
- Laugier, MA, *Observations sur l'Architecture*, (1765), Mardaga, Belgique 1979
- LeCorbusier, *Towards a new architecture*, (1923), Architectural Press, UK 1970
- Lefebvre, H, *La production de l'espace*, (1974), *The Production of Space*, Blackwell, UK 1991
- Libeskind, D, *Countersign*, Academy editions, UK 1991
- Lundequist, J, *Design och produktutveckling. Metoder och begrepp*, Studentlitteratur, Lund 1995
- Lynch, K, *The Image of the City*, MIT Press, USA 1960
- Mies, (Neumeyer, F, ed), *The artless word. Mies van der Rohe on the art of building*, MIT Press, USA 1991
- Mitchell, W, *Logic of Architecture: Design, Computation and Cognition*, MIT Press, USA 1990
- Moholy-Nagy, L, *The new vision*, (1928), Wittenborn, USA 1947
- Morris, W, *Collected Works*, (1884) UK 1914
- Mumford, L, *The highway and the city*, Secker and Warburg, UK 1964
- Muthesius, H, *Style-Architecture and Building-Art*, (1902, 1903), Getty Center, USA 1994
- Muthesius, H, *The English House*, (1904), Crosby, Lockwood, Staples, UK 1979
- NE Nationalencyklopedin och Språkdata, 2003, ord-boksartiklar se notföreteckningen
- Norberg-Schulz, C, *Genius Loci – Towards a phenomenology of architecture*, Academy. UK 1980
- Peréz-Gomez, A, *Architecture and the Crisis of Modern Science*, MIT Press, USA 1983
- Pevsner, N, *Pioneers of the modern movement*, Faber, UK 1936
- Porphyros, D, "The burst of memory: An essay on Alvar Aalto's Typological Conception of Design", i *Architectural Design*, vol 49, 1979
- Rogers, E, ed, *Casabella Continuità*, Italia
- Rossi, A, *Architettura della Citta* (1966), *The Architecture of the City*, MIT Press, USA 1982
- Rowe, C, Koettner, F, *Collage City*, MIT Press, USA 1978
- Ruskin, J, *The Seven Lamps of Architecture*, UK 1849
- Ruskin, J, *The Stones of Venice*, UK 1853
- Schumacher, T, "Contextualism", i *Casabella* 359/60, 1971
- Semper, G, *Der Stil in den technischen und tektonischen Künsten oder praktische Aesthetik*, Deutschland, 1860
- Sitte, C, *City planning according to artistic principles*, (1889) i Collins, G & C, Camillo Sitte, Rizzoli, USA 1986
- Smithson, A&P, artiklar i Robbins, D, ed, *The Independent Group*, MIT Press, USA 1990
- Sontag, S, *Against interpretation*, Vintage, London (1964) 1992
- Sullivan, L, *Kindergarten Chats* (1901, 1918), Wittenborn, USA 1976
- Taut, B, *Die Neue Baukunst in Europa und Amerika*, (1929), *Modern Architecture*, The Studio, UK 1929
- Tschumi, B, *Architecture and Disjunction*, MIT Press, USA 1996
- Tschumi, B, *Manhattan Transcripts*, Academy Editions, UK 1981
- Vasari, G, *The lives of the artists*, (1550, 1568), Penguin, UK 1965
- Venturi, R, *Complexity and Contradiction* (1966), Architectural Press, UK 1977
- Venturi, R, Scott-Brown, D, Izenour, S, *Learning from Las Vegas*, (1972, 1977), MIT Press, USA 1982
- Vesely, D, "Architecture and the conflict of representation", i *AA Files* 8-1985
- Vidler, A, *The Architectural Uncanny*, MIT Press, USA 1992
- Viollet-le-Duc, EE, *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du Xie au XVIe siècle*, Morel, France, 1858
- Viollet-le-Duc, EE, *Discourses on architecture*, (1863, 1872), Allen & Unwin, UK 1959
- Vitruvius, *De Architectura*, Heinemann, UK 1970
- Whately, T, *Observations on Modern Gardening*, (1770), excerpter i Hunt, JD, Willis, P, *The Genius of the Place – The English Landscape Garden 1620-1820*, MIT Press, USA 1988
- Winckelmann, JJ, *The History of Ancient Art*, (1764, 1776), engelsk översättning 1850
- Wölfflin, H, *Principles of Art History*, (1915, 1929), Dover, USA 1950
- Yates, F, *The Art of Memory*, Routledge, UK 1966

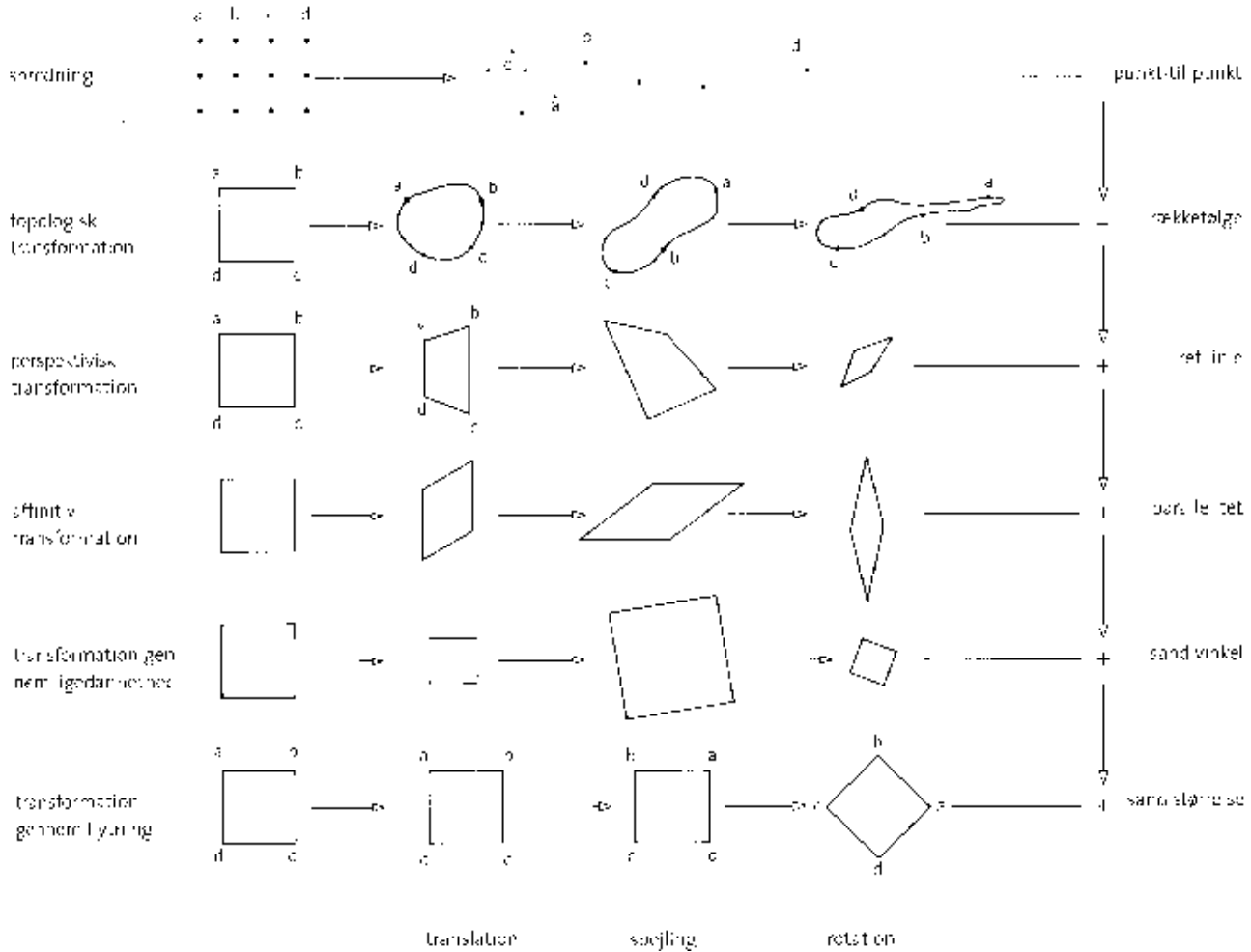
- ligt skiljas ut från vetenskapen förrän mot slutet av 1800-talet.
13. Begreppet grannskap har rötter både i Tönnies Gemeinschaft och i Mumfords idéer om granskapsenheten, med vilket menas en rumslig enhet av främst bostäder som skapats kring en kärna av serviceinrättningar, typ butikscentrum, skola och bibliotek. Under 1940- och 50-talen var detta en viktig planeringsprincip, med Uno Åhrén som förespråkare, och bröderna Ahlséns Årsta som mest kända exempel. Senare näringsdemokratiska rörelser har främst betonat grannskapsarbetet, dvs mobiliseringen av lokala resurser och sociala nätverk i ett grannskap (NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=185116 och http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=185114).
 14. CIAM Congrès International d'Architecture Moderne, 1928–59, höll 11 konferenser och samlade länge sin tids främsta arkitekter. (NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=145002).
 15. Motsatsen till transparens är opacitet, också ett modebegrepp inom arkitekturteori, som inom optiken står för ett materials ljusabsorptionsförmåga. (NE http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=276228, =276421).
 16. Begreppet luminiscens kommer av latinets lumen, ljus, och står inom fysiken för alla slag av ljusstrålning från ett ting, som inte kan förklaras av tingets temperatur, vilket annars vore den givna förklaringen. Luminiscens är således ett "kallt" ljus, vars uppkomst bara kan förklaras av att den kropp som skickar ut ljuset har tillförts energi utifrån. (Bertil Holmström, NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=245480).
 17. Deutscher Werkbund (1907–34, 1945/47-) grundades av tyska arkitekter, formgivare och tillverkare för att förena konstnärlig gestaltning med industriell produktion, motverka industriarbetets alienation, ge produkterna bättre kvalitet både estetiskt och praktiskt, och stärka exporten. Herman Muthesius var tongivande med sitt krav på standardisering, typisering och enhetlighet. Liknande organisationer bildades i många länder, även i Sverige där Svenska Slöjdföreningen bildades 1915 (numera Svensk Form), under devisen "Vackrare vardagsvara". DWB befäste sin ställning med bostadsutställningen i Stuttgart 1927 under devisen Die Neue Sachlichkeit. 1934 upplöstes DWB av nazisterna men återuppstod efter kriget, 1945 i Östtyskland och 1947 i Västtyskland, bl a med Interbau 1957 i Väst-Berlin (Arthur Hald, NE, http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=152855).
- Univ Press (1964), Harvard Paperback, USA 1974
Alexander, C, Ischikawa, S, Silverstein, M, A pattern language, Oxford Univ Press, USA 1977
Bachelard, La Poesie de l'espace (1958), The poetics of space, Beacon Press, USA 1969
Banham, R, Theory and design in the first machine age, Architectural Press, UK 1960
Banham, R, The architecture of the well-tempered environment, Architectural Press, UK 1969
Baudrillard, J, Simulations, Telos Press, USA 1983
Blondel, JF, Cours d'architecture, 4 vol, Paris 1771-77
Chermayeff, S, Alexander, C, Community and privacy, (1963), Penguin, UK 1966
Ching, F, Architecture – Form, Space and Order, van Nostrand, Reinhold, USA 1979
Colquhoun, A, Essays in architectural criticism, MIT Press, USA 1981
de Certeau, M, The practice of everyday life, Univ of Calif Press, USA 1984
Derrida, J, Writing and Difference, Routledge, UK 1978
Derrida, J, "Why Peter Eisenmann writes such good books", i Threshold, vol 3, 1988
Durand, J, Précis des leçons d'architecture donnés a l'Ecole polytechnique, 2 vol (1802-5), Paris 1819
Eisenman, P, "House I 1967", i Five Architects, Oxford Univ Press, USA 1975
Eisenman, P, House X, Rizzoli, USA 1982
Ferré, F, Philosophy of Technology, Prentice Hall, USA 1988
Forty, A, Objects of Desire. Design and Society since 1750, Thames and Hudson, UK 1986
Forty, A, The Art of Forgetting, Berg, UK 1999
Foucault, M, The order of things, (Paris 1966), Routledge, UK 1992
Giedion, S, Space, Time and Architecture (1941), Oxford Univ Press, UK 1952
Hillier, B, Hanson, J, The Social Logic of Space, Cambridge Univ Press, UK 1984
Hillier, B, Space is the machine, Cambridge Univ Press, UK 1996
Kahn, L, Writings, Lectures, Interviews, (Latour, A, ed), Rizzoli, USA 1991
Koolhaas, R, Delirious New York, (1978), 010 Publishers, Netherlands 1994

Referenser

- Alberti, LB, De Re Aedificatoria, (1450), Ten Books on Architecture, ö. Rykwert, J, et al, MIT Press, USA 1988
Alexander, C, Notes on the synthesis of form, Harvard

Gruppen _____

bevarer _____

så Marcussens påstand, at transformationsgruppen beskriver ikke blot geometrien og stadierne i barnets rumopfattelse, men også rummets, billedkunstens og arkitekturens historie. Intet mindre.

For Marcussen er arkitekturhistorien historien om en stadig større grad af beherskelse af rummet. I de primitive samfund svarer rumopfattelse og arkitektur til de to første grupper, spredning og topologi.

I grove træk begynder det med det fuldstændigt ustrukturerede rum og det topologiske rum, derefter indføres så vidt jeg har forstået vertikalen (Verdensak-

sen), de vandrette akser og den rette vinkel, symmetrien og endelig perspektivet, der i første omgang danner en slags afslutning på udviklingen. Med barokken sker derefter en videreudvikling, der samtidig er en omvendning: Det perspektiviske rum opløses i barokkens svimlende uendeligheder, en udvikling, der fortsætter med den moderne arkitektur, hvis flydende eller bevægede rum Marcussen ser indvarslet allerede hos Schinkel. Han taler i den forbindelse om Schinkels "strukturalisme", der f.eks. viser sig i planen til det lille

Lars Marcussen:

Rummets arkitektur – arkitekturens rum

Arkitektens forlag, København 2002, 456 sider,
mere end 1000 illustrationer, 495 kr.

Recension av Erik Nygaard

Arkitektur og rum

Det var den tyske kunsthistoriker August Schmarsow, der i 1893 formulerede den tese, at arkitektur er rum eller rumkunst (han brugte ordet *Die Raumgestalterin*) og arkitekturhistorien rummets eller rumopfattelsens historie. Andre tyske kunsthistorikere førte tesen videre, således Brinckmann med det fornuftige synspunkt, at arkitekturen arbejder med såvel rum som masse. I den tyske modernisme, specielt i Moholy-Nagys *Von Material zu Architektur* fra 1928, blev tesen ført ud i det ekstreme: For ham var arkitektur simpelthen *Raumbeziehungen*, altså rumlige relationer eller forhold. Giedion var inspireret af både Brinckmann og Moholy-Nagy, da han skrev *Space, Time and Architecture* med dens tese om den moderne arkitekturs nye rum-tid og nedbrydning af det perspektiviske rum. Synspunktet er siden blevet forfægtet af Bruno Zevi og andre, i nutiden af f.eks. Bernard Tschumi, der definerer arkitektur som rum og hændelse.

Det problematiske ved hele denne opfattelse er, efter min mening, dens mangel på præcision. Begrebet rum kan betyde så meget forskelligt – alene dobbeltbetydningen af værelse (*room*) og rum (*space*) er nok til at skabe en betydelig metafysisk forvirring. I de mest ekstreme tilfælde, som hos Moholy-Nagy, forsvinder arkitekturen som bygning eller konstruktion fuldstændigt, til fordel for en slags åndeliggørelse af arkitekturen. Tilsvarende med arkitekturhistorien som rumopfattelsens historie: Den har det med at blive ren idealisme i Hegelsk forstand, en slags rummets (læs Åndens) selvudvikling henimod stadig mere frihed eller selvstændighed.

Spørgsmålet er nu, om det er denne problematiske model, der endnu en gang er på spil i Lars Marcussens stort anlagte *Rummets arkitektur – arkitekturens rum*, der udkom for godt et år siden. Det skal jeg komme til-

bage til.

Først en præsentation: Det er en stor og tung bog, både fysisk og indholdsmæssigt. Det er tydeligvis resultatet af mange års forskning, et imponerende arbejde.

Som titlen angiver, har den et dobbelt sigte: Den fortæller rumopfattelsens historie indenfor religion, filosofi og naturvidenskab, og den fortæller arkitekturens historie som rummets historie. Den gør det imidlertid på en anderledes og meget original facon, som Marcussen gør rede for i bogens indledende kapitler. Det er svært at give et kortfattet resumé heraf, men den afgørende påstand er, at den ydre, menneskeskabte verden er blevet til som en slags afspejling af den indre, af de rumlige forestillinger, og at udviklingen i disse forestillinger er baggrunden for arkitekturhistorien. Det originale er nu, at Marcussen knytter disse to udviklinger i menneskehedens historie til den udvikling i barnets rumopfattelse, som Jean Piaget kortlagde i begyndelsen af det 20. århundrede. Ifølge Piaget gennemgår barnets rumlige opfattelse et ganske bestemt forløb, en række stadier fra det ustrukturerede til det strukturerede og realistiske, og det er Marcussens påstand, at mennesket eller kulturen har gennemløbet de samme stadier, når det drejer sig om rumopfattelsen og arkitekturen.

Således at forbinde ontogenese og fylogenese er en gammel idé, tæt forbundet med 1800-tallets evolutionisme, og ikke helt politisk korrekt, fordi den nemt fører til antagelser om ikke-vestlige kulturers tilbagestående eller "barnlighed".

Det er imidlertid ikke slut hermed, idet de Piagetske stadier i barnets rumopfattelse tilsyneladende svarer til en bestemt model indenfor geometrien, der kaldes den geometriske transformationsgruppe. Piaget har selv gjort opmærksom på denne sammenhæng. Modellen er udviklet af den tyske matematiker Felix Klein, der præsenterede den i det såkaldte Erlangen-program i 1872, og den betragtes stadig som gyldig. Det er en slags matrix, der fremstiller intet mindre end alle typer af geometri, opdelt på seks grupper, der hver især er kendetegnet ved en bestemt type transformationer. De seks grupper er: Spredning, topologi, perspektiv, afinitet, lighedannethed og flytning. I forhold hertil er det

deres politiske program. Et eksempel på en sådan mere pragmatisk forklaring giver Spiro Kostof i sin 'A History of Architecture – Settings and Rituals' (1995). Et andet eksempel er gennemgangen af Ledoux' idealprojekt til saltværket i Chaux. Her bringer David Watkin i sin 'A History of Western Architecture' (1996) den oplysning, at staten i 1700-tallet havde monopol på saltfremstilling, og at der var dødsstraf for selv at fremstille det. Det har naturligvis ikke noget med arkitekturen i sig selv at gøre, men det gør det lettere at forstå det "magtens sprog", Ledoux anvender i forgængerens til Chaux, det opførte saltværk i Arc-et-Senans.

Det skal ikke forstås sådan, at jeg efterlyser en materialistisk historieskrivning, men blot som en påpegning af,

den grundlæggende tese, illustreret med passende eksempler. Så kunne historien evt. have fulgt efter senere.

Man kan også udtrykke det på en anden måde: Bogen fremtræder, i hele sit layout og med sine mange illustrationer og forholdsvist ligetil sprog, som en bog, der uden videre kan læses uden særlige forudsætninger. Det kan den bestemt ikke. Den er sprængfyldt med stof, og med sine mange, forbundne lag er den så kompleks, at den kræver flere gennemlæsninger, før tingene begynder at hænge sammen, selv for den trænede læser.

På den anden side: For den, der på et rimeligt højt niveau interesserer sig for arkitekturens teori og historie, er bogen et must og en udfordring.

Erik Nygaard

Mari Hvattum:
Gottfried Semper and the Problem of Historicism

at arkitekturen er en bred og sammensat kunst, der er nært knyttet til det sociale og samfundsmæssige.

Dertil kommer, at der er flere "sidetemaer" på spil hos Marcussen, bl.a. noget, han kalder antitesen mellem geometri og mekanik. Altså dette, at i den klassiske arkitektur er der forskel på den faktiske og den tilsyneladende konstruktion. En antitese, der er udtalt i 1800-tallets akademiske arkitektur men ophæves af ingeniørarkitekturen i samme periode, efter at "(...) arkitekturens mekanik omsider blev videnskabeliggjort" i generationen efter Laugier. Endnu et tema, der viser sig indimellem, er idéen om kulturens historie som et spil mellem strukturerende og afstrukturerende kræfter.

Alt i alt betyder det, at bogen er svær at læse, til trods for at den er særdeles velskrevet. Selv for en garvet arkitekturteoretiker som undertegnede er det svært at følge analyserne, især at se forbindelsen mellem rumopfattelse og arkitektonisk form i de enkelte bygninger.

Bogen er i den grad mættet med idéer og analyser, og Marcussen har nok vundet for meget på én gang. Det forstår man godt - det er mange års forskning og en kolossal viden om arkitektur, der skal formidles - men jeg tror, man skulle have koncentreret sig om at fremstille

Med sin nærlæsning af Gottfried Sempers teorier giver Mari Hvattum os et godt værktøj til at trænge ind i den historietænkning, der kom til at forme mange af argumenterne bag den moderne arkitektur. Det er vanskeligt at trænge bag om modernisternes opgør med traditionen og tilsyneladende udviskning af historien og få indblik i de tungtvejende historiske forestillinger, der var deres afsæt for tankerne om en ny historisk nødvendighed. Jeg tænker her særligt på bogen *The Historiography of Modern Architecture* fra 1999, hvor Panayotis Tournikiotis har analyseret den modernistiske historieskrivning og historieforståelse, men kommer til kort i det afsluttende forsøg på at finde de afgørende forudsætninger i den tyske historietænkning i det 19. århundrede. Det er et monstrøst, emne, hvor den tyske filosofi, de politiske teorier, evolutionsteorier i naturvidenskaben og åndshistoriske teser i kunstvidenskaben vævede et stærkt kompleks af ideer om de historiske processer, og hvor udviklingen

slot Charlottenhof, hvor en bestemt figur, en halvcir-
kel, forskydes, drejes og forstørres/formindskes. Denne
strukturalisme udfoldes helt hos Mies, f.eks. i projektet
til et landhus fra 1923.

Hele denne udvikling parallelliseres med den udvik-
ling i filosofi og naturvidenskab, der når til en stadig
større erkendelse af rummets natur og ligeledes ender
i noget, der er relativt og flydende og faktisk uden for
vores fatteevne.

I et af bogens sidste kapitler gøres meget ud af Ei-
senmans tidlige projekter, specielt House El even odd,
som for Marcussen er en gennemspilning af alle de
transformationer, der danner den geometriske trans-
formationsgruppe, ja faktisk en gennemspilning af hele
arkitekturhistorien og alle mulige historier!

Bogen slutter med poststrukturalismen og den
sproglige vending (the linguistic turn), og sammen
med den grundige gennemgang af Eisenmans projekt
kunne det give det indtryk, at Marcussen bifalder denne
vidtgående opløsning og ulegemliggørelse af arkitek-
turen, der jo er en slags sejr for den opfattelse, at arki-
tekturen er rum og intet andet. I et efterskrift udtrykker
han alligevel betænkelighed over den "sprogets im-
perialisme", poststrukturalismen havde ført til, og frem-
hæver kognitionsvidenskabens som en ny erkendelse,
der måske kan forankre rumopfattelsen og arkitektu-
ren i det kropslige.

Den grundlæggende strukturalisme og evolutio-
nisme i bogen går da også stik imod den poststrukturalis-
tiske eller postmoderne diskurs, der de senere år
har domineret arkitekturteorien. Det er i allerhøjeste
grad en stor fortælling, der ikke blot tilbyder en høj grad
af sammenhæng, men næsten har karakter af skæbne.
Men kan det virkelig passe?

Da jeg i første omgang læste bogen, var jeg tilbø-
jelig til at mene, at det kan det ikke. Jeg havde netop
læst en bog om Piaget, hvori det godt nok hævdedes,
at han havde haft stor betydning for psykologiens ud-
vikling, men at de fleste af hans forskningsresultater
var forkerte, og det gjorde mig skeptisk overfor hele
den marcussenske konstruktion. Det virkede også
besynderligt, at udviklingen lige netop i disse år så at
sige skulle kulminere med Eisenmans mere eller min-
dre ubevidste opsummering af hele transformations-

gruppen og dermed hele arkitekturhistorien! På den
anden side virker det, som om Marcussen med model-
len faktisk skaber en ret overbevisende sammenhæng
i arkitekturhistorien og en forklaring herpå, samt i flere
tilfælde originale og meget interessante fortolkninger
af enkelte bygninger.

Jeg vil derfor undlade at tage stilling til hele konstruk-
tionen, men blot konstatere, at Marcussen med den
anvendte model får fortalt arkitekturens og rumopfat-
telsens historie på en særdeles spændende facon med
masser af interessante detaljer.

De arkitekturhistoriske afsnit bygger på en omfat-
tende viden og er fyldt med skarpe og interessante
iagttagelser og karakteristikker, men når alt kommer
til alt, fortæller Marcussen hele den vestlige arkitek-
turs historie på omkring 270 sider, hvoraf mindst halv-
delen optages af illustrationer. Det er ikke meget, og det bety-
der nødvendigvis, at det kun er historiens store træk,
der kan beskrives. Her springer Marcussen efter min
mening i for høj grad mellem det meget detaljerede og
det meget summariske. Der er også et metodisk pro-
blem: Hensigten er jo at beskrive arkitekturhistorien
som rummets historie, men at beskrive arkitekturen som
rum er notorisk svært. Den eneste, det mig bekendt er
lykkedes nogenlunde for, er Brinckmann, der, som Van
der Ven skriver i *Space in Architecture* (1977), udvik-
lede "the most extravagant vocabulary of space". Mar-
cussen må da også inddrage både stiltræk, funktion og
konstruktion. Specielt er han fascineret af arkitek-
turens konstruktive side, og der er levende diskussioner
af f.eks. gotikkens konstruktive principper (er ribberne
bærende eller er de ikke?) og Eiffeltårnet med dets
"syv millioner nittehuller." Når han prøver at forbinde
arkitekturen med tidens rumopfattelse, bliver det som
regel til ret generelle og svært forståelige udsagn.

Analyserne af de enkelte bygninger er overvejende
æstetiske eller formalistiske i den tradition, der indstif-
tedes af Wölfflin. Arkitekturen forklares kun sjældent
med henvisning til dens sociale eller samfundsmæssi-
ge baggrund eller til arkitektens uddannelse og arki-
tekturteori, og det gør efter min mening arkitektur-
historien svært at forstå. F.eks. ville den engelske neo-
palladianisme i første halvdel af 1700-tallet være mere
forståelig, hvis man så den i forhold til Whig'erne og

det kanskje det kritisk, nedladende i-cisme-betegnelsen. Men jeg skal ikke gjøre meg klog på begrebers utvikling i det engelske språk. Hvattum har selv bruk for en skelnen, hvor Semper distanserer seg fra den kritisable, rent kopierende historicisme i arkitekturen, men prøver at tenke et grunnlag for en ny arkitektur frem med en historisk tænkning. Den lære, han ligesom tidligere Schinkel prøver at drage af historien, er ikke at efterligne de svundne kulturer, men blot tage dem som forbilleder for at bygge en ny kultur op på baggrund af en ny historisk situation.

De bredere betragtninger over historicismen som kulturfænomen er sat til side for at holde fokus på Semper og den måde, hans tænkning var spændt ud af 'historicismens aporier', som Hvattum med Gadamer kalder de uforløste dilemmaer. Hun holder Sempers problemfyldte tænkning fast, så vi kan trænge ind til hans arkitektoniske poetik. Historicisterne er ofte blevet anklaget for deres hang til det teatraliske, men hos Semper kan dette fænomen blive udlagt konstruktivt og nuanceret som arbejdet med at lade kulturens liv og anskuelser 'opføre' i arkitektoniske og ornamentale motiver. Således bliver det også koblet på Sempers politiske kulturvision, og det var den, der samtidig fik ham til at søge de håndgribelige, videnskabelige metoder til en systematisk virkeliggørelse af idealerne. Det var for ambitiøst at ville gabe over det hele, men karakterisk for hele den romantisk-moderne stræben på at forene og forløse den splittede livsverden. Der var mange andre, der tilsvarende stod med en historisk arv, og ville transformere den til en ny kunst eller en ny stil. De går lige fra Friedrich Schlegels Universalpoesi til Adolf Loos' bud på, hvordan de gamle mestre ville løse nye opgaver på en ny tids historiske betingelser. Med Hvattums bog er det en målrettet fremstilling af Semper og en god aktivering af de grundlæggende problemer, vi får til at tænke videre i.

Anders V. Munch

t

Jeg hadde 10. november 2003 gleden av å være opponent for Camilla Ryhl ved forsvaret av hennes avhandling, Sansernes Bolig, ved Kunstakademiets Arkitektskole i København.

Det produseres relativt få vitenskapelige avhandling-er ved de nordiske arkitektskolene sammenlignet med mange andre akademiske disipliner. Derfor er det en viktig begivenhet når et slikt arbeid avsluttes, og det er viktig at kvaliteten på arbeidet er godt og at det har relevans for aktuelle samfunnsdebatter utover de indre kretser blant arkitekter. Camilla Ryhl's avhandling fyller begge disse kriteriene.

Det er et gjennomført solid arbeid som er presentert på en tiltalende måte estetisk og som kommer ut med konklusjoner som har interesse langt utover arkitekt-faget.

Camilla Ryhls forskerstudie er gjennomført med forankring til Kunstakademiets Arkitektskole i København. Men hun har også hatt et lengre opphold ved UC Berkeley i California hvor hun åpenbart har hentet mye inspirasjon til sitt arbeid. De empiriske undersøkelsene er utelukkende gjennomført i Danmark i Hørsholm og i Birkerød. Det er spesielt deler av teorien hun har hentet fra USA, og her har åpenbart arkitekt Ray Lifchez hatt en betydelig innflytelse på hennes avhandlingsarbeid. Ray Lifchez har over lang tid arbeidet med relasjonen mellom arkitektur og personer med nedsatt funksjonsevne.

Temaet for avhandlingen er meget aktuelt av flere grunner. For det første tar hun opp spørsmål som er særdeles sentrale i arkitekters profesjonelle arbeid i det hun stiller spørsmål hva det skal til for at rom blir både funksjonelle og vakre. For det andre er avhandlingen et viktig bidrag til debatten om hvordan man skal forbedre forholdene for personer med nedsatt funksjonsevne, som her handler mer spesifikt om nedsatt syn og hørsel. For det tredje er Ryhls undersøkelse et viktig bidrag til temaet brukerdeltakelse i planlegging.

I løpet av de seneste tiår har det funnet sted en viktig diskusjon om hvordan man skal planlegge for funksjonshemmede. Historisk og tradisjonelt har man i høy

bar hen. Men Hvattum kan trævle vigtige tråde op med et fast greb om Semper som både en karakteristisk figur for historietænkningen og for udviklingen i arkitekturen. Hun trækker ikke konkrete tråde videre, men holder hos Semper fast i det moderne dilemma om, hvordan man på een gang kan bygge på traditionen, lytte til historiske processer og skabe noget nyt til en ny tid. Historiens betydning for generationen mellem Semper og funktionalisterne har jeg i al beskedenhed at nævne selv forsøgt at trævle op i Den stilløse stil. Adolf Loos, 2002. Netop de centrale ideer om historien er ens hos Loos og Semper, selv om Loos skriver sig ind i en anden kontekst.

Der er sket en del i Semper-forskningen de senere år – ikke mindst med udspring fra Getty-centret – men Hvattum afgrænser klart sit projekt og fokuserer på hans teorier og deres idéhistoriske forudsætninger uden at bruge krudtet på hans byggerier eller liv. Dermed formår hun til gengæld at favne hele hans tænkning og spore de paradokser og modsætninger, han tumlede med at forene. Vi er hinsides anklagen om arg materialisme og føres direkte til spørgsmålet om, hvorfor hans i udgangspunktet idealistiske kunstfilosofi skulle finde sin forlængelse i en positivistisk beskrivelse af historien, af udviklingen i teknik og materiale. Det er også spørgsmålet om, hvorfor Semper ikke kunne omsætte sine markante tanker til en mere radikal arkitektur, og det sporer Hvattum til de almene dilemmaer, der kendetegnede historicismen og syntes at paralisere en kunstnerisk udvikling.

Til udredning af komplekset af historie og videnskab, idealisme og positivisme hos Semper nærlæses en række franske og tyske tænkere og videnskabskabsmænd. De udgør ikke hans egne direkte referencer, men skal give et billede af, hvordenslagstanker kom fra. Det er helt fint, at Hvattum ikke vil være tankedetektiv og spore ideerne filologisk. Udvalget er ikke helt gennemskueligt ofte med flere led fra 1700-tallet og frem, men det er der sikkert belæg for i sekundærlitteraturen. Dog kunne disse paralleller læses mere konkret frem i Sempers tænkning, så relevansen stod helt klar. Men det er tilgivet, når vi kommer frem til diskussionen af historicismen, hvor de afgørende historiske forbindelser sættes i spil, og de senere, filosofiske behandlinger af historicismen som tænkning og kulturfænomen træk-

kes frem.

Bogens kvalitet er et stramt greb om et uhyre komplekst emne. Der er et solidt fundament af filosofisk litteratur, der må danne pensum for hele diskussionen om historicismen. Vi får stillet de uforløste spørgsmål klart op, som eksempelvis den paradoksale konstellation af romantik og positivisme, der synes at være grundlag for historicismen. Men det stramme greb har naturligvis også sin pris. Tesen om konstellationen af romantik og positivisme kommer fra filosofen Hans-Georg Gadamer og synes at være en produktiv figur for hele bogen. Men opstillingen af Auguste Comte, inkarnation af positivismen, overfor de tyske romantikere bliver lidt stiv, når der i perioden var så mange andre bud på videnskabeliggørelse og systematik. Forfatteren må tilgive, at læseren overvejer, hvor Hegel er henne i det samlede billede af det 19. århundrede som historietænkningens århundrede, når han nu var så dominerende i hele tænkningen. En pragmatisk afgrænsning er helt på sin plads, og der er så meget at tage af, men udeladelsen af Hegel kunne kræve en kommentar. Tilsvarende måske med Schinkel, der også havde en avanceret historietænkning og som arkitekt stod ved historicismens begyndelsepunkt.

Måske kunne der være brug for betragtninger om, hvad historicisme var som bredt kulturfænomen, som byggestil og som tænkning. For der er forskellige betydninger af ordet på spil. Ofte giver det mening at skelne terminologisk mellem historicisme og historisme. Hvattum holder sig til det første ord, og det er måske rigtigst på engelsk. På tysk og dansk vil man dog ofte bruge historicisme som mere eller mindre kritisk betegnelse for den historisk kopierende byggestil, mens historisme optræder som en konstruktiv, filosofisk betegnelse for den tænkning i historisk udvikling og historicitet, der kendetegnede meget af det 19. århundrede, men særligt sat på formel i begyndelsen af det 20. århundrede i tysk tradition af Ernst Troeltsch og Friedrich Meinecke – på en tid, hvor byggestilen næppe var andet end et skræmmebillede. Man skal derfor heller ikke tage et historisk sammenfald mellem benævnte byggestil og tænkning for givet. Når filosofen Karl Popper efter Anden Verdenskrig brugte begrebet historicisme filosofisk i sin fordømmelse af enhver tænkning, der satte begreb på historiske udviklinger, så skyldtes

kvalitativ. Men til tross for at få så få personer er intervjuet gir Ryhls undersøkelse et troverdig svar på hovedspørsmålet om sammenhenger mellom arkitektonisk utforming og nedsatt sanseevne når det gjelder syn og hørsel .

Det er spesielt spørsmål knyttet til lyd, akustikk og hør-

dominerende og mægtig, at følelsen av at kroppen blir et med rummet er sterk, og fysisk kan vi reelt oppleve, at kroppen reagerer på lyd, idet kroppens indre dele har egne frekvenser, og kroppen opplever resonans i forhold til lyde udefra. Alle er det opplevelser, der bidrager til vores individuelle opplevelse af den akustiske karakter af rummet, vi befinder os i...

Et av de sentrale spørsmålene i denne undersøkelsen var selvsagt i finne ut av om det er løsninger som er gunstige for ulike typer av funksjonsnedsettelse. Eller med andre ord om det finnes former for universell design som er gode løsninger for alle. Svaret er selvsagt både ja og nei. Et av funnene når det gjelder ulike opplevelser for blinde/svaksynte og døve/hørselssvake er at den første gruppen foretrekker gjerne mindre rom der det meste bokstavelig talt er innen rekkevidde, mens den andre gruppen med hørselssvekkelse lett opplever rom små og trange slik at de lett får klaustrofobiske fornemmelser.

Ryhl konkluderer med at man ikke kan stille de samme krav for de forskjellige grupper. Det eksisterer ikke én god løsning. Akustikken er dog en markant fellesnevner for alle fire grupper, som er intervjuet, da den er fellesnevner i romopplevelsen, det gjelder både dens karakter og kvalitet. Akustikken bør det derfor arbeides bevisst med i boliger. Det gjelder f.eks. et maksimum for etterklangstid, som også bør revurderes.

Undersøkelsen er gjennomført med stor innlevelse og engasjement. Camilla Ryhl avslører dette med måten hun skriver på . Her er et eksempel på dette:

Vi er til stede i verden, vi bevæger os igennem, over, under og hen til vores omgivelser, vi ser, hører, føler, mærker, lugter, sidder og smager os igennem vores umiddelbare verden hver dag og hele tiden. I søvnen og når vi er vågne modtager vi i et konstant vekslende sanseindtryk, der fortæller os om form, størrelse, tekstur

sel at Camilla Ryhl's avhandling bringer fram interessante konklusjoner. Det er interessant å merke seg at ikke bare blinde og svaksynte er avhengige av akustikken i en bygning. Også døve og personer med nedsatt hørsel er strekt avhengig av akustikken. Om begrepet akustikk skriver Ryhl meget innsiktsfullt:

...I mit udgangspunkt betragter jeg akustikkens betydning som væsentlig og til tider afgørende for vores oplevelse af rum og arkitektur. Bygningens akustiske og karakter af det, vores krop er i direkte eller indirekte landskab kommer først til syne, idet bygningen og rumforbindelse med vores sanser hviler alene, synet åbner mæne beboes og bruges. Akustikken kan opleves så verden op til stjernemilien og huden mærker de nærmest usynlige splinter i træets overflade. Vi er bevisst eller ubevisst til stede i sansningen. Vores krop er et aktivt redskab i processen, som når vi bevæger os op og ned ad trapper, læner os op ad solvarme mure, sætter os på kantstene eller går igennem døråbninger.

Eller vores krop er en passiv modtager, som når brisen fra de åbne vinduer laver gennemtræk og smyger sig mod kroppen, eller når vi hører den klaprende dør ovenpå. Vores sanser er uophørlig i spil og uløselig forbundet med vores opplevelse av rum, form og arkitektur.

Kan det sies vakrere?

Og her er vi ved noe av dilemmaet ved kvalitative undersøkelser, at engasjementet og innlevelsen blir så overveldende at den nødvendige avstand til det man skal undersøke blir for liten.

Camilla Ryhl har gjennom sin undersøkelse og sin tekst vist at hun behersker begge deler, både den engasjerte innlevelse og den nøkterne avstand til sin forskningsobjekter.

Ryhl avdekker på en overbevisende måte at det er store kunnskapshull når det gjelder akustiske forhold i boliger. Og hun demonstrerer tydelig at systematisk kunnskapsutvikling kan være til god støtte for prosjekterende arkitekter.

Som arkitekt og forsker blir jeg både glad og klok ved å lese denne avhandlingen.

Jeg anbefaler på det varmeste at mange får muligheten til å bli kjent med denne undersøkelsen.

Sigmund Asmervik, professor
Institutt for landskapsplanlegging , NLH, på Ås

grad fokusert på dette som et spørsmål og problem knyttet til den enkelte person. Det er med andre ord sett på som primært et helse- og sosialspørsmål. I dag forsøker man i høyere grad at fokusere på at det er samfunnet som skaper fysiske, økonomiske og organisatoriske hindringer for personer som har nedsatt funksjonsevne. Her er innflytelsen fra FNs standardregler om like muligheter for funksjonshemmede sentrale. Danmark sluttet seg til disse i 1993.

Andelen av eldre i befolkningen øker over store deler av verden og derved også personer med nedsatt syn og hørsel. Dette gir spesielle utfordringer for arkitekter når det gjelder utforming av boliger og andre bygninger. Det aller meste som er gjort av forskning og utviklingsarbeid bl.a. gjennom lover, standarder og veiledere er knyttet til nedsatt bevegelsesevne og da mer spesifikt utforming for brukere av rullestol. Dette til tross for at det er mange ganger flere som lider av nedsatt syn og hørsel enn personer som er avhengig av rullestol. Derfor er Ryhl's arbeid av spesiell stor interesse i å med at hennes undersøkelse retter oppmerksomheten mot dagslys- og akustikkforhold i relasjon til sansereduksjon i forhold til syn og hørsel.

Slik sett er Ryhls avhandling et meget godt eksempel på fokusering på kvaliteten i de fysiske omgivelser uttrykt gjennom arkitekturen og ikke primært fokusering på de forskjellige personers sansereduksjon. Dette gjør at avhandlingen også er av interesse i et samfunnspolitisk perspektiv.

Om sitt forskningstema skriver Ryhl:

At leve med en funksjonsnedsættelse på synet eller hørelsen er en situation, vi alle vil stifte bekendtskap med før eller siden i vores liv

Med denne treffende formuleringen viser forfatteren at dette er et fenomenet vi alle berøres av.

Ryhl avgrensar sin studie til den arkitektoniske rammen for boligen og det er kjøkkenet med tilstøtende oppholdsrom som er arenaen for undersøkelsen hennes. Denne klare avgrensning av oppgaven vurderer jeg som positiv. Og hennes valg av romtype synes strategisk klokt da disse arealene er svært sentrale i enhver bolig. Mer konkret tar avhandlingen opp rommenes forhold til hverandre, rommenes proporsjoner og dagslysforhold. Teknologiske spesialløsninger og bruk av ulike former for hjelpemidler ligger utenfor det tema avhandlingen tar opp da prosjektet konsentrerer seg om de opplevelsesmessige aspekter i de rommene hun undersøker. Hun tar utgangspunkt i det hun kaller fem arkitektoniske egenskaper; Proporsjoner, Vindusåpninger, Forbindelser, Akustikk og Kompleksitet

Avhandlingen har en relativt beskjeden teoridel. Det er hennes empiriske undersøkelse som er den mest interessant delen. Utgangspunktet for avhandlingen er at alle våre sanser kontinuerlig blir utsatt for inntrykk. Oppgavens intensjon er å undersøke hva som skjer med våre sanseopplevelser når en av våre sanser mangler eller er redusert. Mer konkret formulerer hun sin forskningsoppgave slik: "Stiller en sanselig funksjonsnedsættelse særlige krav til boligens arkitektur?"

Dette spørsmålet forsøker hun å besvare gjennom en konkret undersøkelse. Empirien har hun hentet fra to boligområder som begge er tegnet av arkitektkontoret Vandkunsten: Dianas Have i Hørsholm og Søhusene i Birkerød. I alt deltok 23 personer i undersøkelsen. Tre personer var blinde og fire hadde redusert syn, tre personer var helt døve mens syv hadde nedsatt hørsel. I tillegg hadde hun referanse til en kontrollgruppe på seks personer som ble definert som normale med hensyn til syn og hørsel.

Med et så lite antall deltagere og så få undersøkte boliger måtte undersøkelsen nødvendigvis bli typisk

Thordis Arrhenius:

The Fragile Monument. On Conservation and Modernity

Recension av Kersti Berggren

Thordis Arrhenius försvarade sin avhandling *The Fragile Monument. On Conservation and Modernity* tisdagen den 4 november 2003. Delar av sin forskning har Arrhenius bedrivit vid Architectural Association (AA) i London men huvudarbetet är utfört vid KTH/Arkitektur där också examinationen skedde. Avhandlingen är skriven på engelska. Jag som tagit mig före att skriva denna recension är verksam vid det svenska Riksantikvarieämbetet (RAÄ). Hösten 2002 la jag vid KTH fram en licentiatavhandling med titeln *Varsam ombyggnad i ett riksintressant område. Humleboet 17 Röda Bergen, en fallstudie kring Plan- och bygglagens tillämplighet*.

Avhandlingens syfte och disposition

Arrhenius behandlar den kulturella roll bevarande (conservation) har spelat som eget samhällligt uppdrag. Hon ställer frågan om när underhåll och förnyelse av byggnader övergick till att bli en diskursiv praktik som en särskild handling som genererade en egen professionalitet och egna läror. När och varför blev uppgiften att underhålla byggnader föremål för konfliktfyllda och motstående intressen? Vad händer när något som byggts för att uttrycka stabilitet och makt (ekonomisk, politisk, kulturell) förvandlas till monument som kräver skydd? Arrhenius varierar tre teman i avhandlingen; för det första att det förflutna definieras som det förflutna genom en organisering av tiden som ett rumsligt fenomen. För det andra det ömsesidiga beroendet mellan förstörelse av monument och omhändertagande av monument som själva grunden för ett restaurerings/bevarandetänkande. För det tredje att uppfattningen om eller rent av uppfinningen av något som Det Nya kräver att något uppfattas som förflutet/gammalt.

I *Restoration in the Machine Age* beskrivs Le Corbu-

siers förslag för Paris, Plan Voisin från 1925. Beskrivningen koncentrerar läsarens intresse till den del av förslaget som handlar om hur modernisten Le Corbusier förhåller sig till stadens historiska monument. Arrhenius lyfter fram att de historiska monumenten spelar en betydande roll i Le Corbusiers plan. Den nya staden som planeras ska visserligen konsekvent befrias från alla historiska hänsyn och formrester men Le Corbusier föreslår att de historiska monumenten ska föras samman till en avskild park. I parken får monumenten sin rätta betydelse; avförda från samtiden men bevarade och vördnadsvärda. Arrhenius framhåller att den önskade konsekvensen av Le Corbusiers förhållningssätt var att det förflutna, fragmenterat och omgrupperat inte längre skulle obstruera på det moderna livet, en distans skulle etableras mellan de historiska objekten och betraktaren. Le Corbusier anser sitt grepp vara överlägset de "dumma små reformer" som samtiden ständigt låter sig luras av. Det är en tydligt strävan hos Arrhenius att tona ned den nu förhärskande synen på Le Corbusier som ensidig modernist utan känsla för historiska värden. Det hade dock varit intressant om Arrhenius satt Le Corbusiers anspråk på att välja ut historiska monument under diskussion. På vad vilade hans värdegrund och vilka gav honom detta mandat?

I kapitlet *The Space of Conservation* studerar Arrhenius den franska revolutionen och de direkta kopplingarna mellan revolutionens symbolmättade "vandalisering" av byggnadsbeståndet från ancien régimes och den samtidiga uppbyggnaden av monumentvården. Arrhenius för i mitt tycke mycket givande resonemang med franska revolutionen som fallstudie. Hon pekar på de skilda uppfattningar som förekommer om de franska revolutionärernas roll i förhållande till uppbyggnaden av ett monumentskydd. Hur förödande var revolutionärernas framfart? Var det med eller mot revolutionärerna som den offentliga kulturminnesvården byggdes ut? Hon för i detta kapitel resonemanget om det ömsesidiga beroendet mellan förstörelse av monument och omhändertagande av monument till sin spets. Arrhenius menar att skapandet av ett nytt offentligt rum i Frankrike genom museiväsendets uppbyggnad såväl var ett svar på som en logisk följd av den vandalism som följde i den franska revolutionens

spår. En viktig roll i hennes resonemang spelar också händelseförloppet kring le Bastille, dess förstörelse och geschäftet kring dess minnesfunktion.

I kapitel tre, *The Authentic*, jämför Arrhenius den franske arkitekten och historikern Viollet-le-Duc med den engelske konsthistorikern John Ruskin, båda aktiva på 1840- och 50-talen. Arrhenius belyser skillnaden mellan hur John Ruskin och Viollet-le-Duc förhåller sig till byggnaders ursprung, deras autenticitet.¹ Hon låter detta ske genom att analysera bådas förtjusning i och användandet av den nya fototekniken. Där Viollet-le-Duc enligt Arrhenius ser möjlighet till en exakt och pålitlig dokumentering ser Ruskin ett ödmjukt vittne till historiska spår och händelser, till avbildning av patina. För Ruskin låg värdet i att kunna återge stämningen i vad han uppfattar som verkens oförvanskade tillstånd. För Viollet-le-Duc kunde fotografiet användas som ett dittills oöverträffat hjälpmedel för att dokumentera byggnader. Viollet-le-Duc menar att kameran ser mer än ögat, och på fotografiet finns beviset om tvist skulle uppstå efter en restaurering om troheten mot utgångsläget.

Jag kan dock tycka att intresset för kameratekniken skymmer det intressanta i skillnaden mellan de båda, och vad man kan hämta ur detta. John Ruskin var en inkännande konsthistoriker, han motsatte sig bestämt restaureringar av gotikens byggnader; i hans ögon ett övergrepp mot byggnaderna och deras upphovsmän, ett totalt utplånande av deras autenticitet. Ruskins förhållningssätt har också ett starkt uttalat stöd inom delar av restaureringskrået. Viollet-le-Duc var arkitekt, historiker och praktiker. Eftervärlden tycks aldrig upphöra att fascineras av hans uttalande "att restaurera en byggnad är ... att återställa i ett fullständigt tillstånd, som inte behöver ha existerat vid någon given tidpunkt". Även Arrhenius känner sig föranledd att återge detta citat. Men kanske vi ändå inte behöver rädas Viollet-le-Duc. De ställningstaganden han tar upp i exempelvis *Dictionnaire Raisoné* är de som fortfarande gäller vid en restaurering. Vilka sentida tillägg ska behållas, vilka förluster kan accepteras, vilka material ska man arbeta med etc etc. Viollet-le-Duc talar om vikten av att noggrant sätta sig in i förutsättningarna; tiden, platsen, förhållandena. Hans respekt för det lokala

sammanhanget och kunskapsuppbyggnaden kring ett restaureringsprojekt är stort. Och trots att avståndstagandena till Viollet-le-Duc:s berömda utsaga är legio, är det mycket som tyder på att det är den som förblivit den dominerande restaureringsdoktrinen.

Kapitlet *The Modern Cult of Monuments* tar upp den österrikiske konsthistorikern Alois Riegls teorier om vilka värden som konstruerar ett monument. Alois Riegl förde fram sina teorier i en essä publicerad 1903, skriven som del av ett förarbete för en ny bevarandelagstiftning. Essän har sedan länge en odiskutabel ställning som referens inom kulturmiljövården. Arrhenius ser en direkt koppling mellan Riegls definitioner av monuments åldersvärde och den blivande kulturarvsturismen, till vilken hon själv markerar en viss skepsis. Enligt Arrhenius förutskickar Riegl 1900-talets stora intresse för kulturarv och historia. Arrhenius för fram uppfattningen att kärleken till, rentav kulturn av det gamla, nu genomsyrar vårt samhälle. Arrhenius tar också i kapitlet om Riegl upp hur uppfattningen av det nya konstrueras. Arrhenius undersöker hur värderingen av historiska monument under en epok som definierar sig som modern, förutsätter en tydlig skiljelinje mellan gammalt och nytt. Restaureringens uppdrag under en sådan modernismens epok blir att etablera och kvarhålla denna skillnad; restaurering blir tekniken genom vilket det moderna definieras.

Enligt min mening har dock ett annat av Riegls bidrag haft större betydelse för en nödvändigtvis vidgad syn på kulturarv och kulturmiljö. Hans tes om att ett monuments värde alltid är relativt; beroende av den tid i vilket det bedöms och beroende av vilka som betraktar monumentet öppnade i förlängningen för ifrågasättande av en utpekad professions rätt att suveränt avgöra vad som är kulturarv och monumentvärde. Det förskjuter den offentliga kulturmiljövårdens ställning. Genom århundraden har kriterier bakom urvalet av historiska minnen inte egentligen skiftat. De handlar om att monumenten ska ha högt konstnärligt, tekniskt eller pedagogiskt värde, kunna knytas till en viktig historisk eller personhistorisk händelse eller ha en hög grad av autenticitet, ofta förknippat med ursprunglighet. Den stora breddningen i det faktiska urvalet sker när en annan kategori väljare än företrädare för de traditionellt maktbärande skikten kan göra sig märkta.

Slutord

Kulturmiljövården har under lång tid utgått från ett nationellt perspektiv med inriktning mot att skydda utvalda objekt och miljöer. 1970-talets inbrytning i fysisk planering har inte på allvar förändrat vare sig kulturmiljövårdens position eller uppdrag. Något radikalt nytt kan dock vara på väg.² I de pågående diskussionerna kring denna omställning är en avhandling med Arrhenius tema om bevarande och modernitet angelägen. En anledning är att hon faktiskt ställt sig vid sidan av den offentliga monumentvården. Arrhenius tar upp de kärnfrågor kulturmiljövården hanterar i sin praktik men utan att egentligen bry sig om denna offentliga sektors existens. Kulturmiljövårdens frågefält får därigenom en välbehövlig och skarp belysning från sidan. Frågorna är för viktiga för att låta svaren begränsas av de intressenter som "äger" dem. Att Arrhenius konsekvent inte drar paralleller från sina resonemang till dagens (svenska) praktik är naturligtvis inte helt invändningsfritt. En avhandling bör inbjuda till samtal. Vem tilltalas egentligen? I vilket sammanhang ska det som diskuteras och lyfts fram tas emot? Vilka förväntas hitta fram till avhandlingen?

Arrhenius förhållningssätt att leda sina uppfattningar i bevis utan att egentligen pröva dem, och ibland utan att redovisa källor, hör till det som förstärker intrycket av att arbetet inte söker en mottagare. Några gånger lägger också Arrhenius åsikter hos andra parter utan att stödja med källhänvisning, som i exemplet med den starka kulturarvslagstiftningen. Arrhenius tar fasta på Le Corbusiers uttalande om "dumma små reformer" och menar att det förblivit den dominerande politiken. Här gör hon enligt min mening två anmärkningsvärda påståenden: att kulturarvslagstiftningen är en av de mäktigaste krafterna bakom gestaltningen av Europas städer idag – utan att med citat stärka påståendet – och att arkitektoniskt nyskapandet därigenom hänvisas till de "sterila, historiskt stumma" förorterna. Jag vill påstå att lagstiftning kring kulturmiljö visserligen kan ha en mothållande verkan mot exploatering men knappast förmår skapa en stadsbyggnadspraktik. Kulturmiljösektorn får nästan klockrent administrativa styrinstrument att arbeta med tjugo år efter att de hade behövts för en progressiv kulturmiljövård. För

exploateringslagstiftning råder det motsatta förhållandet. Exploateringslagstiftningen har, mycket tydligt inte minst i 1900-talets Sverige, använts för att föregå och etablera en stadsbyggnadspolitik.

Det andra påståendet, att våra förorter skulle vara historiskt stumma är en ohållbar utsaga. Även våra stora efterkrigstida och ofta så hårt kritiserade förorter bär självklart på en historia och många berättelser som man inte kan ringakta. Att de uppfattas som stumma beror snarare på avsaknad av öron som vill lyssna.

Men åter till de stora förtjänsterna i Arrhenius material och det är uppvisandet av de långa tankekedjorna. Jag finner det onekligen intressant att få belyst hur Le Corbusiers långtgående (teoretiska) grepp stämmer så väl med den offentliga svenska kulturminnesvården vid samma tid.³ Sigurd Curman blev riksantikvarie 1923 och den 1938 bildade myndigheten Riksantikvarieämbetets förste chef. Inom ramen för det stora allomfattande samhällspolitiska Moderna Projektet fick kulturminnesvården uppdraget att selektivt välja objekt värda nationellt skydd. De objekt som valdes förväntades inte stå i något funktionellt samband med byggandet av det nya samhället. Men det förflutna hjälpte till att definiera det nya och stod tydligt i moderniseringens tjänst. Det fanns dock en viktig skillnad mellan Curman och Le Corbusier. Sigurd Curman var övertygad om folkbildningens värde, för Le Corbusier var ett folkbildningsprojekt utsiktslöst. Curmans stora inventeringsprojekt Sveriges kyrkor, påbörjat på 1910-talet, var direkt riktat till allmänheten. Han drev också mycket aktivt frågan om inrättandet av ett modernt historiskt museum med klara folkbildande ambitioner. Kanske den svenska lagstiftningen – den nuvarande portalparagrafen i KML och 10 § i 3 kapitlet PBL om varsamhet – speglar detta folkbildnings och -rörelseideal. För Le Corbusier är museer tvivelaktiga; de är rentav lögnaktiga. Folk är enligt hans mening inte bildade nog för att ta till sig museernas utställningar och föremål. Besöken skulle uppmana till icke ifrågasättande beundran för det förflutna.

Paralleller mellan de franska vandalerna och organiserandet av svensk kulturminnesvård är också möjliga att dra, på mer än ett plan. Det revolutionära franska styret behövde inventeringar och kommissioner för

att genomföra sina uppdrag. Offentliga organ måste inventera för att veta vad nationen hade, tillgångarna måste sorteras för överblicken, det offentliga måste välja för att hushålla och effektivisera. Offentliga förvaltningar måste också tillgängliggöra sin verksamhet genom utställningar och skrifter för att få förankring och stöd för en politik som krävde resurser. Det är slående likt hur det går till idag. Museitanken föddes inte som en följd av franska revolutionen, men den praktik som styrdes upp under denna epok är fortfarande i bruk. Än idag möter vi som en självklarhet kulturarvet som systematiserade fragment, oftast i kronologisk ordning, uppvisat under organiserade (övervakade) former inom institutioner. Som kanske mer tankeväckande kan man se Sigurd Curmans gärning under det moderna projektets tid i Sverige som en blek avspiegling av den franska revolutionens förhållanden till monumentvården. "Vandalerna" under franska revolutionen gjorde anspråk på att besitta makten och därmed bli de nya statsförvaltarna, av dem krävdes förmågan att balansera kvantiteten förstörelse av "motståndares" synliga avtryck, med vörnandet om den nationella självbilden genom vidmakthållande av (delar av) kulturarvet. Förstörelse sker aldrig blint, och förstörelse tjänar alltid ett intresse. Curman förvaltade väl den uppgift han tilldelats inom det moderna projektet. Men när den stora saneringen av våra städer tog fart under 1970-talet, efter årtionden av planeringsförberedelser, då upptäckte han att kulturmiljösektorn inte hade något egentligt att sätta emot.

Att följa Arrhenius avhandlingen är en uppfriskande läsning och den är utmanande. Den är också mer av en god handbok i restaureringshistoria än vad Arrhenius själv uttryckligen strävat efter. Jag sätter ett särskilt värde på att avhandlingen lagts fram inom ämnesområdet arkitektur vid en teknisk högskola. Det behövs

skrivande arkitekter för att det ska föras ett tillräckligt kvalificerat offentligt samtal om det byggdas betydelse i en vid mening. Jag kan samtidigt från min horisont se en tendens till att de båda världarna, forskarvärlden och myndighetsvärlden, hålls isär allt mera strikt. Tjänstemän som disputerar hamnar utanför myndigheterna efter avlagd examen, forskare vid universitet och högskolor håller sig på sitt håll med sin kunskap. Som offentligt finansierade verksamheter har båda aktörer ett stort ansvar att samverka kring hur den samlade kunskapen kommer de yttersta uppdragsgivarna, medborgarna, tillgodo.

Kersti Berggren, Riksantikvarieämbetet
Kersti.Berggren@raa.se

Noter

1. Autenticitet ses idag som ett förstärkande och övergripande motiv för att skydda ett objekt och kan kopplas till företeelser lika väl som till materialitet. ICOMOS liksom UNESCO har också tagit ställning för den immateriella dimensionen i autenticitetsbegreppet. Begreppet problematiseras också av att det genom industrialismens massproduktion av artefakter mist mycket av sin ursprungliga dimension.
2. Som en följd av Sveriges åtagande vid FN-konferensen i Rio 1992 är kulturmiljövärdet att betrakta som ett av tre styrande dimensioner vid omställningen till ett långsiktigt hållbart samhälle.
3. Se exempelvis Pettersson, Richard: Fädernesland och framtidsland. Sigurd Curman och kulturminnesvårdens etablering. Umeå universitet 2001.

Bogomtaler Vi har modtaget:

Elisabeth Tostrup og Christian Hermansen (redaktører):

CON-TEXT (theorising) History in Architecture

ISSN 1502-2161

ISBN 82-547-0156-3

Udgiver: Arkitektthøgskolen I Oslo

Sprog: Engelsk, dansk, svensk

The essays in this book, developed from papers presented and discussed at the (theorising) History in Architecture and Design conference organised by the editors on behalf of Nordic Association of Architectural Research in Oslo, explore the relations between philosophies of history and the construction of architectural histories. The authors were asked to address the question: What are the influences that philosophical preferences have on the understanding of history in general and on architectural history in particular?

Björn Hellström:

Noise Design

Architectural Modelling and the Aesthetics of Urban Acoustic Space

ISBN 91-88316-38-6

Udgiver: Bo Ejeby Förlag

Sprog: Engelsk

Noise is more than noise. Abstract and yet universal, the sounds around us express information that may be social in character but may also unleash aesthetic experiments. Noise develops networks of relationships that are vital for our actions in physical space.

Noise Design examines our rich and complex sound world. It adopts a structural approach to sound-related issues in general, and particularly to urban acoustic space. While most recent research efforts in the field adopt a defensive attitude by seeking to protect people from sounds, this book celebrates our construc-

tive and creative relations with the sound world and develops methods to manage sounds as mediators of qualitative information.

Inge Mette Kirkeby, Flemming Deichmann, Mikael Olrik og Rasmus Eckard (redaktionsgruppe):

Fremtidens universitet

Videnindsamling og skitserende programanalyse

ISBN: 87-90797-20-5

Udgiver: Statens Forsknings- og Uddannelsesbygninger

Sprog: Dansk

Fremtidens universitet har til formål at udvikle idéer til planlægning, programmering og udformning af universiteternes bygninger. Begrundelsen er, at der savnes viden om, hvorledes der skabes fysiske rammer, som tilgodeser universiteternes nye krav om større mangfoldighed i studie-, arbejds- og samarbejdsformer.

Fremtidens universitet er en del af projektet Rum, Form og Funktion (RFF), som gennem de senere år har beskæftiget sig med udformning af de fysiske rammer og læreprocesser på især folkeskoleområdet.

Maria Fabricius Hansen:

The Eloquence of Appropriation

Prolegomena to an Understanding of Spolia in Early Christian Rome

ISBN: 88-8265-237-8

Udgiver: Accademia di Danimarca, Rome

Sprog: Engelsk

With the reign of Constantine at the beginning of the fourth century, a new building practice involving the reuse of architectural or sculptural elements had its breakthrough in the Roman Empire. Columns, capitals, marble revetments – the valuable and exquisitely manufactured products of a more prosperous past – were put to new use.

This book is partly intended as a brief survey of some of the steps taken so far towards describing the reuse

of building material and aiming to add new insight through the illustrations. It also aims to suggest a new approach to the interpretation of architectural reuse and thus includes a history of ideas and attitudes as a necessary contextualising and illuminating dimension of the analyses.

Birgit Cold:

Skoleanlegget som lesebok

En studie av skoleanlegget som estetisk ramme for læring og velvære

ISBN: 82-7551-020-1

Udgiver: Norges forskningsråd og NTNU

Sprog: Norsk

“Skoleanlegget som lesebok” er et prosjekt innen Norges forskningsråd

Program for evaluering av Reform 97. I boken er samlet synteserapporten og de fem delrapportene. Hensikten med boken er at de som planlegger, har ansvar for, forsker i eller bruker skoleanlegg kan få en samlet oversikt over prosjektets konklusjoner og studere de enkelte undersøkelser og resultater som måtte være aktuelle for vedkommende.

Per Hedfors:

Site Soundscapes – landscape architecture in the light of sound

Forfattarens omtale

In a new thesis titled “Site Soundscapes – landscape architecture in the light of sound”, Per Hedfors – PhD in landscape architecture – introduces issues of acoustics to the profession. The research was based on the assumption that landscape architects work on projects in which the acoustic aspects can be taken into consideration. The research raised the orchestration of the soundscape as a new area of concern in the field of landscape architecture and a method of approaching the problem was suggested. Professionals can learn to recognise the auditory phenomena which are charac-

teristic of a certain pattern of land use. Acoustic sources are obvious planning elements which can be used as a starting point in the development process. The effects on the soundscape can subsequently be evaluated according to various planning options.

The landscape is viewed as a space for sound sources and listeners, where the sounds are transferred and coloured, such that each site constitute a specific soundscape – a sonotope. This raised questions about the landscape’s acoustic characteristics with respect to the physical layout, space, material and furnishing. Questions related to the planning process, land use and conflicts of interest were also raised, in addition to design issues such as space requirements and aesthetic considerations.

A prototype of a computer tool for use in landscape architecture was developed. This was intended to promote listening as well as to stimulate an appreciation of the soundscape approach in the processes of planning and design. The purpose was to illustrate auditory problems and raise the aural awareness of the practitioners, for example, while carrying out visits on site. The tool provided a means through which researchers, practitioners and members of the public could meet to facilitate a mutual exchange of ideas. The tool was based on the results of qualitative interviews on two urban settings. These were referred to as reference objects – the location, design, functions, building material, plant material and traffic conditions of which have characteristics which practitioners can compare with their ongoing projects. One of the locations was a pasture on the outskirts of a city, while the other was a public garden which was located towards the centre of the same city. The pasture’s sonotope was characterised by clear, distinct sounds which were neither drowned out by sounds which were emitted a short distance away nor by those emitted at much greater distances. In contrast, the sonotope of the city garden was characterised by the sounds of its surroundings.

The thesis consists of four papers and a CD titled “Comparisons of Acoustic Images from Two Landscapes”.

1. “Soundscapes in Urban and Rural Planning and Design – a brief communication of a research pro-

ject" with co-author Patrik Grahn, was published in 1998 in R. Murray Schafer & Helmi Järviuoma (eds.), Northern Soundscapes" – Yearbook of Soundscape Studies, vol. 1. Univ. of Tampere, Dept. of Folk Tradition, Publ. no. 27, 67–82. ISSN 0357-0010.

2. "Site Interpretation by Skilled Listeners" – methods for communicating soundscapes in landscape architecture and planning" with co-author Per G. Berg, was published in 2002 in Helmi Järviuoma & Gregg Wagstaff (eds.), Soundscape Studies and Methods. The Finnish Society for Ethnomusicology Publ. no. 9; Univ. of Turku, Dept. of Art, Literature and Music Series no. A51, 91-114. ISBN 951-96171-5-9.
3. "The Sounds of Two Landscape Settings – auditory concepts for physical planning and design" with co-author Per G. Berg, was published in 2003 in Landscape Research, vol. 28, no. 3, 245–263. (www.tandf.co.uk).
4. "An Audio-Visual Tool for Landscape Planning and Design – preliminary evaluation of an interactive CD prototype" has not been published elsewhere.

Per Hedfors,
Department of Landscape Planning Ultuna,
SLU
per.hedfors@lpul.slu.se.
<http://diss-epsilon.slu.se/archive/00000325/>